

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΛΘ'

ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛ. 72.18.308

15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1990

ΑΡΙΘ. 3

== ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ==

Ευαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Κυριακή του ἀπολεσθέντος Παραδείσου. — Μητροπ. Πατρῶν Νικοδήμου, Μηνύματα Τριφιδίου. — Ἀρχιμ. Παύλου Ἀθανάτου, Ἡ Γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Ἀγιογραφίαν. — Ἀρχιμ. Γεωργίου Π. Στεφᾶ, Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ ἐχθροῦ. — Ἐπισκόπου Ἀχελώου Εὐθυμίου, Ἡ μόρφωση καὶ ἡ ποιμαντικὴ εἰδίκευση. — π. Ἀντωνίου Ἀλεβιζοπούλου, Οἱ αἰρέσεις εἰσβάλλουν... Ἡ Ἐκκλησία; — Ἀναστασίου Τίγκα, Τὰ μαρτύρια τῶν χριστιανῶν ἐντὸς χαλκίνου δοῦς. — Κων. Ρ. Ἀθανασσιάδης, Πρόσκλησις καὶ προσταγή. — Λάμπρου Κ. Σκότζου, Οἱ ρίζες τῶν καρναβαλικῶν ἑορτῶν. — Φς, Τὸ βιβλίον. — Ἐπίκρια. — Ευαγγέλου Π. Λέκκου, Εἰδήσεις Γεγονότα Ἀξιοσημείωτα.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Ἀθήναι, Ἰασιῶ 1 — Τηλ.
72.10.734 ● Προϊστάμενος Τυ-
πογραφείου: Ἰωάννης
Μιχαήλ, Ἀριστοτέλους 179,
112 51 Ἀθήναι.

ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΟΥ ΑΠΟΛΕΣΘΕΝΤΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΥ

Ἡ τελευταία Κυριακὴ τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου 1990, ποὺ εἶναι ἡ τελευταία ἀπ' τὶς Κυριακὰς πρὸ τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, εἶναι ἡ Κυριακὴ τῆς Τυρινῆς ἢ Τυροφάγου καὶ ἐπισημαίνει τὴν ἐβδομάδα, κατὰ τὴν ὁποία ἀρχίζει καὶ ἡ ἐξωτερικὴ — ἀπὸ ἄποψι διαίτης — ἐκδήλωσις τῆς μετανοίας. «Ἡνέγκται τῆς θείας μετανοίας τὰ προῦθρα...». «Ἐφθασαν ἢ προσέτριον τῶν νηστειῶν εἰσαγωγή», «τῶν νηστειῶν αἱ εἰσοδοὶ καὶ τὰ προπύλαια». Τὴν Τετάρτη τῆς «προκαθαροῦ» αὐτῆς ἐβδομάδος ἀκούονται οἱ περίφημοι λόγοι τοῦ προφήτου Ἰωήλ: «Ἐπιστρέφητε πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν, διὲ ἐλεήμων καὶ οἰκτιρῶν ἐστὶ, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις» (Ἰωήλ 6' 12-13).

Σὲ μιὰ τέτοια ἀτμόσφαιρα ἐξηγεῖται γιὰ τὴν τελευταία Κυριακὴ πρὸ τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς χαρακτηρίζεται ὡς «Κυριακὴ τοῦ ἀπολεσθέντος παραδείσου» καὶ μᾶς ὑπενθυμίζει ἰδιαιτέρως τὸ καθῆκον τῆς μετανοίας. Στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία οἱ ἐκ τῶν μετανοούντων «προσκλαίοντες» ἢ «χειμαζόμενοι» ἀξεθάλλοντο τῶν ναῶν καὶ ἰσάμενοι πρὸ τῶν πλῶν αὐτῶν ἐν ὑπαίθρῳ, παρεκάλουν τοὺς προσερχομένους μετὰ δακρύων, ὅπως δεηθῶν ἐπὲρ αὐτῶν ἐν τῷ ναῷ πρὸς τὸν Θεόν. Ὑπενθυμίζον οὕτω τὸν ἐκβληθέντα ἐκ τοῦ Παραδείσου Ἀδὰμ (Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Τὸ Τριώδιον, περ. «Ἐφημέριος», 3-4, ἔτος 1954, σ. 65-76, 97-99). Ἡ Ἐκκλησία καὶ σήμερον μετὰ τὴν ὠραία ἕνμολογία τῆς ἡμέρας ὑπενθυμίζει ἀπ' ἐνὸς τὴν «ἀπὸ τοῦ Παραδείσου τῆς τρυφῆς ἐξορία» τῶν Προτοπλάσιων καὶ τὴν ἀπώλεια ἀπὸ αὐτοὺς τῆς «θεοφάντου» καὶ «φωταγοῦς» σιολῆς τῶν καὶ ἀπ' ἐτέρον τὸν δεύτερο Ἀδὰμ, τὸν «ἡμᾶς ἐνδυσάμενον» καὶ «αὐτῆς πρώην κατάρας τὸν Ἀδὰμ ἐλευθερώσαντα». Ὁ ρωμαιοκαθολικὸς Josef Casper διατυπώνει ὡς ἐξῆς τὸ νόημα τῆς ὀρθοδόξου αὐτῆς ἑορτῆς: «Ἀμαρτία ἀπὸ ἡμᾶς. Ἀπολύτρωσις διὰ τοῦ Θεοῦ. Μετὰ τὸν Ἀδὰμ χάσαμε τὸν Παράδεισον. Μετὰ τὸν Χριστὸν τὸν ἀποκήραμε ἐκ νέου. Μετὰ τὴν ἡδονὴ τῆς ἀμαρτίας γίναμε ἀνέσοιτοι. Μετὰ τὴ νηστεία ἐπιστρέφομε εἰς τὴν ἐστία μας».

Ἀλλὰ ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς μᾶς συγχώρησε, πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ συγχωροῦμε τὰ παραπτώματα τῶν ἀδελφῶν μας, ὅπως τονίζει ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ τῆς ἡμέρας (Ματθ. σι' 14-21), ἡ ὁποία ἐπίσης ὁμιλεῖ γιὰ τὴ νηστεία, γιὰ τὸ διὲ «τὸ στάδιον τῶν ἀρετῶν ἡνέγκται», «ἐφθασε καιρὸς, ἡ τῶν πνευματικῶν ἀγώνων ἀρχή, ἡ κατὰ τῶν δαιμόνων νίκη, ἡ πάντοπος ἐγκράτεια», «ὁ καλὸς τῆς νηστείας ἀγών». Πολὴν ἐπικαιρῶς καὶ τὸ ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἡμέρας (Ρωμ. ιγ' 11-14 καὶ ιδ' 1-4) τονίζει: «Ἀποθώμεθα τὰ ἔργα τοῦ σκότους καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὄπλα τοῦ φωτός».

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΤΡΙΩΔΙΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΑΚΩΝ ΤΟΥ ΤΡΙΩΔΙΟΥ

Β' ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑΝΥΚΤΙΚΟΥΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥΣ
ΤΩΝ ΚΥΡΙΑΚΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ
ΣΕΙΡΑ ΠΡΩΤΗ *

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πατρῶν
κ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

2. ΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ (ἐσπέρας).

«Καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ».

Τὰ «ιδιόμελα» τῶν Κατανυκτικῶν Ἑσπερινῶν τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς προσφέρουν, κάθε Κυριακῆν, ἕνα μῆνυμα, ὡς σύνθημα καὶ γραμμὴν πορείας τῶν πιστῶν, διὰ τὴν ἀρχαμένην ἀντίστοιχον ἑβδομάδα.

Τὸ ἀποφινὸν μῆνυμα ἐκφράζουν αἱ φράσεις τοῦ ἰδιόμελου:

«Μὴ σαλπίζοντες, μὴ δημοσιεύοντες ἡμῶν τὴν εὐποιαν... μὴ σκορπίση ἢ κενοδοξία τὸν καρπὸν τῆς ἐλεημοσύνης· ἀλλ' ἐν κρυπτῷ τῷ τὰ κρυπτά εἰδόντι κφάξωμεν» (ἐπικαλούμενοι τὸ ἔλεός Του).

Εἶναι προφανές ἡ σχέσις τοῦ μηνύματος αὐτοῦ πρὸς τὸ σημερινὸν Εὐαγγέλιον τῆς Θ. Λειτουργίας. Ἄλλ' εἶναι συναφές καὶ πρὸς τὸ νόημα τῆς παρουσίας Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδόξιας. Καὶ πρὸς τὸν ὄλον ἀγῶνα τοῦ ὀρθόδοξου χριστιανοῦ κατὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν.

Αὐτὴν τὴν συνάφειαν θὰ δείξῃ ἡ παρούσα ὁμιλία.

***

1. Τὸ Εὐαγγέλιον σήμερα ἀναφέρει, εἰς τὸ 6' μέρος τῆς περικοπῆς, τὴν συνάντησιν τοῦ Ναθαναὴλ μετὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸν διάλογον ποὺ ἐπηκολούθησεν. Ὁ Κύριος ὠνόμασε τὸν Ναθαναὴλ «ἀγαθὸν Ἰσραηλίτην ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι» καὶ ἐκεῖνος ἀπορεῖ καὶ ἐρωτᾷ «πόθεν με γινώσκεις;» ἔμεινε δὲ κατὰ πληκτος ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Χριστοῦ «πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι, ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν εἰδόν σε»!

Ὁ Ναθαναὴλ ἦτο βέβαιος ὅτι κανεὶς δὲν τὸν ἔβλε-

πεν, ὅταν εἶχε ἀποσυρθῆ, πιθανότατα εἰς ἐρημικὸν μέρος, καὶ εὕρισκετο εἰς τελείαν «μοναξίαν», κάτω ἀπὸ μίαν σικιάν, προσευχόμενος ἴσως ἢ ἀσχολούμενος εἰς πνευματικὰς σκέψεις καὶ περισυλλογὴν. Καὶ ὅμως ὁ Χριστὸς τοῦ ὁμιλεῖ δι' αὐτὴν τὴν σικηνὴν καὶ τὰς ἀποκλειστικῶς προσωπικὰς του ἐκείνας στιγμὰς! Ἄρα τὸν παρηκολούθει καὶ εἰς τὰς ὥρας τῆς (ἀπο)μονώσεώς του ἢ ἀράτος παρουσίας Του. Τὸν «ἔβλεπεν ἐν τῷ κρυπτῷ» καὶ ἰδοὺ τώρα τοῦ ἀποκαλύπτει «ἐν τῷ φανερῷ» ἕνα γεγονός ποὺ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὸ εἶδε ἀνθρώπινο μάτι. Εἶναι λοιπὸν πανταχοῦ παρὼν ὁ Χριστὸς — τὸ κατανοεῖ σαφῶς ὁ Ναθαναὴλ. Καὶ σπεύδει νὰ ὁμολογήσῃ ἀνεπιφυλάκτως: «Ρα ββί, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ».

Ἐχει σπουδαιότατην σημασίαν ἡ συναίσθησις τοῦ πιστοῦ ὅτι ὅλα ὅσα γίνονται καὶ λέγονται ἢ καὶ ἀπλῶς ἀποτελοῦν διαλογισμούς, ἐπιθυμίας, συναισθήματα καὶ διαθέσεις, κίνητρα καὶ ἀποφάσεις τῶν ἀνθρώπων, τὰ βλέπει καὶ τὰ γνωρίζει, καὶ βεβαίως τὰ ἐλέγχει ὁ Κύριος (Ἐβρ. 4,13). Βεβαιώνει δὲ διὰ τοῦ Ἀποστόλου (Ρωμ. 2, 14-16) ὅτι, ἀκόμη καὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ «ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα... ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως», ὡς φωνῆς καὶ ἀοράτου παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐντὸς αὐτῶν, ὥστε νὰ εἴμεθα ὅλοι ἀναπολόγητοι «ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

2. Ἡ Ὁρθόδοξία, ἐξ ἄλλου, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, προσδιορίζει καὶ τὸ ὀρθόδοξον ἦθος. Τὸ ὀρθόδοξον δὲ ἦθος δὲν εἶναι μία ἐπίπλαστος ἐξωτερικὴ ὄψις τῆς προσωπικότητος. Ἄλλὰ ταυτίζεται πρὸς τὴν βαθεῖαν ἀνάπλασιν αὐτῆς ἐκ

των ἔσω, διὰ τὴν ἐκφραίνεται εἰς ὅλας τὰς πτυχὰς τῆς ζωῆς καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν πιστῶν.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν — θὰ ἐπιτραπῇ νὰ εἴπωμεν, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν θρησκευτικὴν τῆς Δύσεως — τὸ ὀρθόδοξον ἦθος δὲν ἐξαντλεῖται εἰς ἐξωτερικοὺς κανόνας διέποντας τὴν ζωὴν, χρησίμους μὲν καὶ ἐπωφελεῖς, ἀλλὰ μὴ ἱκανοὺς νὰ οἰκοδομήσουν ἐκ βάθρων τὴν «καὶ ν ὀ τ η τ α ζ ω ῆ ς» (Ρωμ. 6,4), τὴν νέαν ζωὴν καὶ τὴν «καὶ ν ἦ ν κ τ ῖ σ ι ν» (Γαλ. 6,15), ποὺ δημιουργεῖ ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ. Ἐν γένει δὲ δὲν ὠφελεῖ οἰαδήποτε ἐξωτερικὴ πρόοδος καὶ θελτίωσις, ὅταν ἐξακολουθῇ νὰ ὑπάρχῃ ἠθικὴ σήψις, κακία εἰς τὴν ψυχὴν, βόρβορος εἰς τὴν καρδίαν, θάρος εἰς τὴν συνείδησιν, παρ' ὅλον τὸ φαινόμενον κάποιαις πολιτιστικῆς «προόδου» (:).

Ἡ ἠθικὴ ἐγκρατεῖα εἰς «τὸν κρυπτὸν τῆς καρδίας ἀνθρώπου». Αὐτὸ δὲ εἶναι τὸ στοιχεῖον «ὃ ἐστὶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πολυτελέες» (Α' Πέτρ. 3,4).

Ὅχι λοιπὸν ἐξωστρέφεια («πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις») καὶ φημιθώσις καὶ συγκάλυψις προσώπων καὶ πραγμάτων. Ὅχι ἀπλή «εὐτικέττα» καὶ ψευδὴς εὐγένεια καὶ ὑποκριτικὴ ἀνωτερότης. Τὸ ὀρθόδοξον ἦθος χαρακτηρίζει ἐσωστρέφεια· στραφὴ πρὸς τὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ μας. Κάθαρσις καὶ τῶν βαθυτέρων διαλογισμῶν καὶ διαθέσεων «ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος» — «ἐπιτελοῦντες ἀγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ» (Β' Κορ. 7,1). Διότι ἄλλως τὸ ἡφαίστειον μέσα μας θὰ εἶναι ἐν δράσει· καὶ πολλάκις θὰ ἐκραγῇ.

Καὶ αἱ χριστιανικαὶ ἀρεταὶ καὶ τὰ ἔργα τῆς ὀρθόδοξου εὐσεβείας — νηστεία, προσευχὴ, ἐλεημοσύνη, ἀκαθοργία ἐν γένει — εἶπεν ὁ Κύριος ὅτι πρέπει νὰ εἶναι πηγαία ἐκφρασις τοῦ ἐσωτερικοῦ περιεχομένου («θησαυροῦ») τῆς καρδίας. Ὅχι ἀποκεκαμμένα ἀπὸ τὰς ρίζας τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης, ἀτροφικὰ καὶ ἀνααιμικὰ ἐξωτερικὰ δείγματα «κυνότητος» καὶ οὐχὶ «καινότητος» ζωῆς.

Ἐν σχέσει βέβαια πρὸς τὰ συμβαίνοντα φοβερά καὶ ἀποτρόπαια «ἔργα τοῦ σκότους», τῆς κακίας καὶ τῆς διαφθορᾶς πολλῶν ἀνθρώπων κανεὶς δὲν ἀντιλέγει ὅτι εἶναι θετικὰ καὶ εὐπρόσδεκτα καὶ τὰ ἀβαθῆ ἔστω καλὰ ἔργα, καλοπροαιρέτων πάντως μελῶν τῆς περὶ ἡμᾶς κοινωνίας. Ἄλλ' ὁ χριστιανικὸς κανὼν ζωῆς — τὸ ὀρθόδοξον ἦθος, καὶ μόνον αὐτὸ — ἐγγυᾶται βασίμως τὴν οὐσιαστικὴν καὶ εἰς βάθος ἐξυγιάνσιν τῶν ἀτόμων καὶ τῆς κοινωνίας.

3. Ἡ Μεγάλη Τεσσαρακοστὴ, τέλος, ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν «στάδιον τῶν ἀρετῶν», μᾶς καλεῖ ὅλους εἰς ἀγωνιστικὴν πορείαν, πρὸς διαμόρφω-

σιν τελείου χριστιανικοῦ ἦθους. Ἐνῷ δὲ βαδίζομεν πρὸς τὸ Πάσχα «ἀφορώντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν» (Ἐβρ. 12,2), καλοῦμεθα νὰ συνειδητοποιήσωμεν ὅτι ὁ ἀγὼν τῆς χριστιανικῆς «τελειώσεως», διὰ τὴν εἶναι καρποφόρος καὶ ἀποδοτικὸς, χρειάζεται ἐνισχύσεις. Πρωταρχικὴ δὲ καὶ πολύτιμος ἐνίσχυσις τοῦ χριστιανοῦ ἀγωνιστοῦ εἶναι — κατὰ τὸ ἰδιόμελον ποῦ ἐφάλωμεν — ἡ ἀμεσὸς ἐπικοινωνία «ἐν κρυπτῷ» μετὰ τοῦ «τὰ κρυπτὰ εἶδὸς Θεοῦ, διὰ τὴν λάδωμεν τὴν χάριν καὶ τὸ ἔλεός Του. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη, κάθε χριστιανὸς νὰ εὐρίσκῃ ὅπωςδὴποτε τὰς στιγμὰς τῆς «ἐν κρυπτῷ» περιουλογῆς του. Νὰ ἀποσύρεται κατ' ἴδιαν εἰς τὸ «ταμειον» του — τὸν κατάλληλον καὶ ἥρεμον τόπον προσευχῆς — καὶ ἐκεῖ νὰ ἀφήνῃ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν του νὰ μεταρσιώνωνται πρὸς τὸν «πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς», μὲ νοσταλγικὴν διάθεσιν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτεραν· διάθεσιν διώσεως στιγμῶν οὐρανοῦ μακαριότητος, διὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Ψαλμῶδὸς ἔλεγεν· «ἡ δυνθεῖ ἡ αὐτῷ ἡ διαλογῆ μου, ἐγὼ δὲ εὐφρανθήσομαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ» (Ψαλμ. 103,34).

Μία τοιαύτη ἀνάτασις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Θεόν, τὴν πηγὴν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς χάριτος, ἀποτελεῖ ἀναδάπτισιν τῆς διαθέσεως τοῦ πιστοῦ καὶ ἐπιφέρει ἐνίσχυσιν τῆς θελήσεως αὐτοῦ, διὰ τὴν κρατῇ τὸν ἑαυτόν του εἰς τὴν γραμμὴν καὶ τὰ πλαίσια τοῦ ὀρθόδοξου ἦθους, καὶ μακρὰν ἀπὸ ὀλισθήματα καὶ ἠθικὰς πτώσεις. Ἐὰν δὲ αὐτὸ γίνεταί καθημερινῶς καὶ «ἀδιαλείπτως», (χωρὶς διαλείψεις καὶ «ρεμβασμούς ἐπιθυμίας μεταλλεύοντας νοῦν ἄκακον» [Σοφ. Σολ. 4,12]), ἀποφεύγεται ἡ ἀποπλάνησις τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας ἐκ πονηρῶν ἐπιθυμιῶν, ποῦ μποροῦν νὰ διαφθεύρουν καὶ τὸν πλέον ἄκακον ἄνθρωπον, καὶ προάγεται ἡ πνευματικότης καὶ ἡ ἀγιότης τοῦ οὕτως ἐγαγωνιζομένου τὸν καλὸν ἀγῶνα καὶ ἀγιάζοντος καὶ ἀγιαζομένου — κατὰ τὴν Μεγ. Τεσσαρακοστὴν — χριστιανοῦ, μὲ τὴν τοιαύτην βαθεῖαν βίωσιν τῆς Ὀρθοδοξίας του.

3. Τῆς Β' ΚΥΡΙΑΚῆς ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ (ἐσπέρας)

«Καὶ μὴ δυνάμενοι προσεγγίσει αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, ἀπειτέγασαν τὴν σιέγην ὅπου ἦν, καὶ ἐξορούσαντες χαλῶσι τὸν κρᾶδβατον, ἐφ' ᾧ ὁ παραλυτικὸς κατέκειτο».

Μεγάλην προσπάθειαν ἐχρειάσθηκε νὰ καταβάλουν οἱ μεταφέροντες τὸν παράλυτον, διὰ τὴν τὸν οδηγήσουν ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Μὲ αὐτὸν τὸν σκοπὸν εἶχαν ξεκινήσει, ἐπὶ τῆς κλίνης φερόμενος ὁ παράλυτος καὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὤμων βαστάζοντες αὐ-

τόν τέσσαρες συμπολιταί του ἐκ τῆς Καπερναούμ. Καί ὅταν παρουσιάσθησαν ἐμπρός των ἐμπόδια σοβαρά — πλῆθος συνωστίζόμενον «ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν» — δὲν τὰ ἐθεώρησαν ἀνυπέρβλητα. "Ὅσον καὶ ἂν ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ φραγμὸς ἐφαίνετο συμπαγῆς καὶ ἀμετακίνητος καὶ τὸ τεῖχος ἀδιαπέραστον, δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀποφασίσουν καὶ νὰ θέσουν εἰς ἐνέργειαν τολμηρότατον σχέδιον. Ἐπὶ τὴν στέγην!...

Μὲ ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν τὸ ἔφερον εἰς πέρας. Καὶ ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των. Ἰδοὺ τώρα ὁ παράλυτος ἐμπρὸς εἰς τὸν Χριστόν. Αὐτὴ ἦτο ἡ μεγάλη ἐπιθυμία του· νὰ ἔλθῃ εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ Ἐκεῖνον «ἐνώπιος ἐνωπίω». Εἰς αὐτὸν εἶχε στηρίξει τὰς ἐλπίδας του. Διὰ τοῦτο, ἀντὶ πάσης θυσίας, ἐπέμενε — καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μεταφορεῖς του — νὰ ἐπιτευχθῇ ὅπως ὅποτε αὐτὴ ἡ συνάντησις καὶ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Χριστόν.

* * *

Ὅμοια καὶ ἀντίστοιχος ἦτο καὶ ἡ ἐπιδιώξις τῶν «ἡ σ υ χ α σ τ ῶ ν» ἐκείνων ὀρθοδόξων ἀσκητῶν καὶ ἁγίων Πατέρων, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ σήμερον (Β' Κυριακῆς τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς) ἐορταζομένου ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης.

Πατερικὴ Μορφὴ τοῦ 14ου μ.Χ. αἰῶνος ὁ πνευματικὸς οὗτος ἀρχηγὸς τῶν λεγομένων «ἡ σ υ χ α σ τ ῶ ν». Κατευθύνων — θεολογικώτατος — νοῦς τῆς ὀρθοδόξου μερίδος κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς Ὀρθοδοξίας ἐνεκα τῶν «ἡσυχαστικῶν ἐρίδων».

Τί ἦσαν οἱ «ἡσυχασταί»; Καὶ τί ἐπεδίωκον;

Ἦσαν βαθύτατα εὐσεβεῖς χριστιανικαὶ ψυχαί, ποὺ ἐπεδίωκον μίαν ζῶσαν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Θεόν. Ἦθελον καὶ αὐτοί, ὅπως ὁ παράλυτος τῆς Καπερναούμ, νὰ ἐπιτύχουν ἐπαφὴν καὶ ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, νοεράν θεοείωσιν. Διὰ τοῦτο ἀπέφευγον τὴν τὴν γῆν τοῦ κόσμου. Ἀπέκοπτον τοὺς δεσμοὺς μὲ τὰς «μερίμνας τοῦ βίου» καὶ μὲ τὴν ὑπερχειρίζουσαν ἁμαρτίαν τοῦ «κόσμου». Ἀπερίσπαστοι, εἰς ἀτιμώσφαιραν ψυχικῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, ἐπεδίδοντο εἰς ψυχικὴν ἀνάτασιν. Καὶ προσεπάθουν, κατὰ κάποιον τρόπον, νὰ «πετάξουν» πρὸς ὑψηλὰς μεταρσιώσεις. Ἀπηλλάσσοντο δηλ. ἀπὸ τὰ βάρη οἰασθήποτε ὑλόφρονος ἀπαιτήσεως διὰ τὸν ἑαυτὸν των, καὶ ἠσθάνοντο ὅτι γίνονται ἔτσι ἐλαφρότεροι διὰ πτώσεις πρὸς τὰ ἄνω. Καὶ τὸ ἐπετύγγαλον εἰς ἱκανὸν βαθμῖον, μὲ τὰ πτερὰ τῆς ἡσυχίας, τῆς ψυχικῆς γαλήνης καὶ ἡρεμίας ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγιότητος ἀφ' ἑτέρου.

Παρεξηγήθησαν ἕως. Ἰδίως ὅταν ἔφθασαν εἰς μερικὰς ἀκρότητας καὶ ὑπερβολὰς, καταπιέζοντες ἐντόμως τὸ σῶμα καὶ δαμιάζοντες μέχρι νεκρώσεως σχεδὸν

τὰς αἰσθήσεις, διὰ νὰ διεγείρουν τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς — τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν — εἰς ἀναζήτησιν καὶ συνάντησιν καὶ νοεράν «θέαν» τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἐπολεμήθησαν ἐπὶ μακρόν, μὲ ὑποκίνησιν ἐν πολλοῖς ἐκ τῆς Δύσεως καὶ μὲ πρόσωπα καὶ μεθοδεῖας παπικῆς προελεύσεως, ποὺ ὑπεστήριζον ἄλλας ἀπαράδεκτους «θεολογικὰς» τάσεις καὶ ἀπόψεις.

Ἐν τέλει, διὰ τῶν ἀγῶνων καὶ τῶν θεολογικῶν διατυπώσεων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, διεκηρύχθη Συνοδικῶς (1351) ὅτι εἶναι ὀρθοδόξοτατον τὸ φρόνημα ἐκείνων ποὺ κατανοοῦν καὶ ἀποδέχονται τὸν μακαρισμὸν τοῦ Χριστοῦ «μακάριοι οἱ καθ' ὅσον ἡ καρδία, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψοντα». "Ὅτι δηλ. διὰ τῆς βαθείας ψυχικῆς καθάρσεως καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγιότητος φερόμεθα ἐγγύτερον πρὸς τὸν Θεόν, κατὰ τὴν ρητὴν διαθεβαίωσιν τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, διὰ τοῦ Ἀδελφοθέου, «ἐγγίσατε τῷ Θεῷ καὶ ἐγγίει ὑμῖν» (Ἰακ. 4,8).

* * *

Ὅπως ὁ παράλυτος τῆς Καπερναούμ, διὰ νὰ μπορέσῃ νὰ φθάσῃ πλησίον τοῦ Χριστοῦ, ἀνέβηκε πρῶτον ὑψηλά, ἐπὶ τῆς στέγης, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐχρειάσθηκε νὰ γίνῃ κάποιον καταλυτικὸν ἔργον, κήρυγμα μέρους τῆς στέγης, κατὰ παρόμοιον τρόπον, θὰ ἐλέγομεν, ὅτι ἀντελαμιβάνοντο καὶ οἱ ἡσυχασταὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ προσωπικῆς ἐπαφῆς. "Ὅτι προηγεῖται δηλ. ἀνάβασμα ἠθικόν, δι' ἀσκήσεως καὶ ἀρετῆς («ἀγιωσύνης ἐν φόβῳ Θεοῦ» Β' Κορ. 7,1) καὶ ἐπακολουθεῖ ἀπαραιτήτως κατάλυσις καὶ κήρυξις (ἀπάργνησις), ὡς ἄλλων εἰδῶλων, ὄλων τῶν ἀδυναμιῶν καὶ προσκολλήσεων εἰς τὰς ματαιότητας τοῦ βίου.

Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἐν προκειμένῳ θαυμαστὸν καὶ αἴσιον, τόσοσιν εἰς τὸν παράλυτον, ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἀκολουθοῦντας τὸ πνεῦμα καὶ τὸ νόημα τῆς ἐπιδιώξεως (καὶ «γραμμῆς») τῶν ἡσυχαστῶν.

Ὁ παράλυτος, ζητῶν ἐπιμόνος τὸν Κύριον, ἠξιώθη διπλῶν δωρεῶν. Ἦκουσε παρ' Αὐτοῦ α) τὸ «ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου» καὶ β) τὸ «ἄρον τὸν κράδδόν σου καὶ ὑπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου».

Ὅμοιως καὶ ὅλοι «οἱ ἐκζητοῦντες τὸν Κύριον οὐκ ἐλαττωθήσονται παντὸς ἀγαθοῦ». Ἀγωνιζόμενοι τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἐξασφαλίζουν τὴν θέαν Του εὐλογίαν καὶ χάριν. Καὶ δεύοντες τὸν δρόμον τοῦτον, θὰ εὐρεθῶν ἐξάπαντος ἐγγύτερον πρὸς Αὐτόν. Αὐτὴ δὲ ἡ ἐγγύτερα καὶ οὐσιαστικὴ σχέσις καὶ ἐπαφή (ἔνωσις) μὲ τὸν Χριστόν εἶναι ἡ ἐγγύτης τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ σωτηρίας δι' ἡμᾶς.

Ἡ τοιαύτη ἐπαφή καὶ ἔνωσις εἶναι νοητὴ μόνον ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, «ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑΝ*

Τοῦ Ἀρχιμ. κ. ΠΑΥΛΟΥ ΑΘΑΝΑΤΟΥ

6. Ο ΙΩΣΗΦ.

Εἰς τὴν ἔναντι ἀκριβῶς γωνίαν τῆς συνθέσεως, κάτω ἀριστερά, εἰκονίζεται ὁ Ἰωσήφ, συνήθως καθήμενος, σκεπτικός, ἔχων τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ χεῖρα ἐπὶ τῆς ἀντιστοίχου παρειᾶς καὶ κλίνων ἐλαφρῶς τὴν κεφαλὴν. Ἡ στάσις του, ἡ ὄψις του καὶ τὸ βλέμμα του γέμουν συλλογισμῶν. Ἡ ἔκφρασις του εἶναι μυσταγωγική, καθ' ὅτι μυσταγωγικὸς ὁ ρόλος του.

Ἡ θέσις τοῦ Ἰωσήφ εἶναι μακρὰν καὶ σχεδὸν ἀπομονωμένη ἀπὸ τὸ Θεῖον Τέχνον καὶ τὴν Θεοτόκον. Καὶ τοῦτο διότι δὲν ἔχει σχέσιν οὐσιαστικὴν μετὰ τὸ συντελούμενον μυστήριον, ἀλλὰ «ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας συμπαραστάτης καὶ βοηθῆς τῆς Παρθένου κατὰ τὴν περίοδον τῆς γεννήσεως καὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Κυρίου»⁴². Διὰ τὴν τοιαύτην τιμὴν, ἥς ἔτυχεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ Ἰωσήφ καλοτυχίζεται καὶ μακαρίζεται, δι' αὐτὸ καὶ εἶναι πάντοτε παρὼν εἰς ὅλας τὰς

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 37 τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2 τεύχους.

42. Κ. Καλοκώρη, «Ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Βυζαντινὴν Τέχνην», ἔ.ά., σελ. 60.

πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου» (Ἐφεσ. 1,23). Τὰ δὲ μυστήρια καὶ ἡ ὅλη λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας «μυσταγωγού» (κατὰ κυριολεξίαν) τοὺς πιστοὺς, τ.ἔ. ἀνάγουν τὰς ψυχὰς εἰς μυστικὴν κοινωνίαν καὶ μυστηριακὴν ἔνωσιν μετὰ τὸν Χριστὸν — ὡς «σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους» (Α' Κορ. 12,27).

Τὸ στοιχεῖον δὲ ἀκριβῶς τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν «κλειδα» τῆς δικαιώσεως τῶν ἡσυχαστῶν καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἡγέτου αὐτῶν ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ὡς ὑπερμάχου τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν καταλυτῶν τῆς ὀρθοδόξου πνευματικότητος καὶ τῶν μυστικῶν διωμάτων, διὰ τῶν ὁποίων οἱ ὀρθόδοξοι ἐπιδιώκαμεν, ἵνα «ἐπὶ τὴν τελειότητα φερωμεθα» (ἀναγόμεθα) [Ἐβρ. 6,1].

Καὶ σήμερον οἱ διάφοροι αἵρετικοὶ —πολὺ δὲ περισσότερον οἱ χελιασταὶ— ἀρνοῦνται τὴν νοερὰν (μυστικὴν) αὐτὴν καὶ ζῶσιν ἐπικοινωνίαν τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ οὐρανοῦ, «οὗ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος» (Κολ. 3,1).

Ἄλλ' ἐὰν καταλυθῇ αὐτὴ ἡ γέφυρα «ἡ μετάγουσα

παραστάσις τῆς Γεννήσεως. Ἡ ἐν λόγῳ θέσις τοῦ Ἰωσήφ ἔχει γενικῶς διαμορφωθεῖ εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀγιογραφίαν. Ἀπὸ τοὺς χρόνους δὲ τῆς Ἀναγεννήσεως⁴³ καὶ ἐντεῦθεν, ἐξ ἐπιδράσεως Δυτικῆς, ὁ Ἰωσήφ «ἴστο-

43. Ἡ ταχνοτροπία τῆς Ἀναγεννήσεως, ἐμπνευσμένη καὶ κατευθυνομένη ἐκ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, εἰσάγει καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην τῆς Δύσεως τὴν τρίτην διάστασιν, ἥτοι τὸ βάθος. Καὶ ἐνθ' ἕως τότε ἡ Δύσις ἠκολούθει τὴν ὀρθὴν πρωτοχριστιανικὴν παράδοσιν καὶ τὰ Βυζαντινὰ πρότυπα μετὰ τὰς δύο διαστάσεις, ἥτοι τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος, ἀπὸ τὸν 15ον αἰῶνα ἤρχισε νὰ διαφοροποιηθῆται, εἰσάγουσα εἰς τὴν ἀγιογραφίαν τὴν τρίτην διάστασιν, ἥτοι τὸ βάθος, εἰς ὃ παριστῶνται μὴ ἱστορικά, ἀλλὰ φανταστικὰ στοιχεῖα, δένδρα, οἰκίαι, ναοὶ, πόλεις, πλήθη ἀνθρώπων κ.ά. Καίτοι λίαν ἐντυπωσιακὰ καὶ καλλιτεχνικῶς «εὖηχα» τὰ νέα χαρακτηριστικὰ τῆς ἀναγεννησιακῆς ταχνοτροπίας, ὅμως, κατὰ τοὺς εἰδικούς, διασποδὴν τὴν ἐνότητά τῆς εἰκόνης, ἐξασθενοῦν τὸ κυρίως θρησκευτικὸν καὶ πραγματικὸν θέμα καὶ ἡ εἰκὼν, ἀπὸ λειτουργικὸν σκεῦος, καταντᾷ νὰ εἶναι ἁπλῶς διακοσμητικὸν στοιχεῖον.

Ἡ Ἀγιογραφία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἠκολούθησεν τὴν Παράδοσιν καὶ τὰ Βυζαντινὰ πρότυπα καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ μίξῃ φανταστικὰ καὶ μὴ πραγματικὰ στοιχεῖα μετὰ τὸ κυρίως πραγματικὸν καὶ θρησκευτικὸν θέμα. Ἡ Βυζαντινὴ Εἰκὼν, ὡς ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ τέχνη, δὲν ἐπιδιώκει νὰ ἐξαπατᾷ τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ θεατοῦ πιστοῦ μετὰ φανταστικὰς διακοσμήσεις, διότι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔχει ἱερώτατον σκοπὸν, ὡς λειτουργικὸν, ἐκκλησιολογικὸν, μυσταγωγικὸν, διδασκαλικὸν, εὐχρητικὸν καὶ δὲν

(νοερῶς) τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν», καταλύεται ἐν τῇ συνόλῳ τῆς ἡ ὀρθόδοξος θεῖα λατρεία, ἡ ὁποία ἔχει μυστηριακὴν βάσιν καὶ δομὴν. Χωρὶς τὸ μυστ (αγωγ) ικὸν στοιχεῖον (ποῦ εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς νοερᾶς προσευχῆς καὶ τῆς «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» λατρείας τοῦ Θεοῦ) θὰ ἦτο κλειστὴ ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ δι' ἡμᾶς καὶ ἀδιαπέραστος.

Ἄλλὰ, δόξα τῷ Θεῷ, ἡ ὀρθόδοξος πνευματικότης μεταρσιώνει εἰς τὰ ὕψη τοὺς πιστοὺς καὶ ἡ ὀρθόδοξος θεῖα λατρεία «ἀπεστέρησε τὴν στέγην», διὰ νὰ εἶναι ἀνοικτὰ τὰ δώματα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ «οἰκία τοῦ πατρὸς». Διὰ τοῦτο ὁ θεῖος Ἀπόστολος μᾶς βεβαιώνει ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ διακηρύσσει πανηγυρικῶς ὅτι, διὰ τοῦ ἀνοίγματος αὐτοῦ, «προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων, καὶ πνεύματι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκης νέας μεσότης Ἰησοῦ» (Ἐβρ. 12, 22-24).

Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ρείται ἔναντι τῆς Θεοτόκου διὰ λόγους συμμετρίας τῶν προσώπων. Τέλος, ἐν τῇ θέσει αὐτῇ εἰκονίζεται γονυπετής, καθὼς καὶ ἐκεῖνη, πρὸ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν θεοῦ Βρέφους»⁴⁴. Ἡ ἀναγεννησιακὴ αὐτῇ τεχνοτροπία δὲν ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐνεφανίσθησαν δὲ ὀλίγαι μόνον ἐξαιρέσεις. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀγιογραφία ἠκολούθησεν τὰ παλαιοχριστιανικὰ καὶ Βυζαντινὰ πρότυπα, ἕως σήμερον.

Πολλάκις παραπλεύρως τοῦ Ἰωσήφ εἰκονίζονται δύο, ἢ εἰς, ἐκ τῶν ποιμένων, οἱ ὁποῖοι, ἐλθόντες μετὰ τὸν εὐαγγελισμόν των ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου, ἰδόντες καὶ προσκυνήσαντες τὸν Γεννηθέντα, συντροφεύουν ἐν συνεχείᾳ τὸν προστάτην τῆς Ἁγίας Οἰκογενείας. Ὁ εἰς παριστάμενος ποιμὴν, κατὰ τὸν Χρ. Γκότση, δὲν εἶναι πραγματικῶς εἰς ἐκ τῶν γνωστῶν ποιμένων, ἀλλὰ «ὁ Σατανᾶς μὲ τὴν μορφήν ἐνός ἡλικιωμένου καὶ κυρτωμένου ποιμένου»⁴⁵, ὅστις ἐμβάλλει εἰς τὸν νοῦν τοῦ δικαίου Ἰωσήφ σκέψεις ἀπρεπεῖς.

Τέλος, ἡ ὅλη ἔκφρασις τοῦ προσώπου, ἡ θέσις καὶ ἡ στάσις τοῦ σώματός του δηλοῖ τὸν προβληματισμὸν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν δυσκολίαν, ἣν ἔχει ὁ ἴδιος, γὰρ ἐρμηνεύσῃ λογικῶς τὸ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον συντελούμενον παρ' αὐτῷ μυστήριον.

Ὁ δίκαιος Ἰωσήφ, εἰκονιζόμενος σκεπτικὸς καὶ θυσιζόμενος εἰς διαφόρους συλλογισμούς, συμβολίζει τὸν κάθε ἄνθρωπον, πού λογικῶς πειράται γὰρ ἐξηγήσῃ τὰ τῆς πίστεως καὶ καταλήγει εἰς τὸ «οὐ φέρει τὸ Μυστήριον ἔρευναν. Πίσται μόνῃ τοῦτο πάντες δοξάζομεν».

7. ΟΙ ΠΟΙΜΕΝΕΣ.

Ἀπὸ τὴν ὅλην σύνθεσιν δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀπουσιάσουν οἱ ἀγραυλοῦντες ποιμένες, οἱ φυλάσσοντες φυλακὰς εἰς τὰ ποιμνιστάσιά των τὴν νύκτα τῆς Γεν-

ἀποτελεῖ ἀπλῶς διακοσμητικὸν στοιχεῖον, ὡς ἐν τῇ Δύσει. Ἡ τρίτη διάστασις εἶναι ἀναγεννησιακῆς τεχνοτροπίας καὶ προσεπάθησεν γὰρ εἰσχωρήσῃ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἣτις ἠκολούθησεν τὴν Παράδοσιν καὶ τὴν Βυζαντινὴν τεχνοτροπίαν. Τὸ βάθος εἰς τὴν εἰκόνα διασπᾷ τὴν λειτουργικὴν ἔννοιαν καὶ σημασίαν αὐτῆς καὶ προδίδει ἀδυναμίαν τοῦ καλλιτέχνου, γὰρ ἐπιτύχη ἔργον τέχνης, χρησιμοποιῶν μόνον τὰς δύο διαστάσεις. Οἱ ὀρθόδοξοι σύγχρονοι ἀγιογράφοι δέον ν' ἀκολουθοῦν τὰ ἡμέτερα παραδοσιακὰ καὶ Βυζαντινὰ πρότυπα, τὰ ὁποῖα περικλείουν καὶ τὴν παράδοσιν καὶ τὴν λειτουργικὴν τῶν ἔννοιαν καὶ εἶναι ἀθθεντικώτερα καὶ τελειότερα τῶν ἄλλων, ἀφοῦ περιέχουν μόνον πραγματικὰ καὶ ἀκριβῆ ἱστορικὰ στοιχεῖα, πού ἀνάγκη τὴν σκέψιν καὶ τὸν νοῦν τοῦ πιστοῦ καὶ πού δὲν ἐπιδιώκουν τὴν στιγμιαίαν αισθησιακὴν ἐντύπωσιν μὲ φανταστικὰς ἀπεικονίσεις. Ἡ Ὁρθόδοξος εἰκὼν ἀνυψώνει τὴν ψυχὴν εἰς τὰ οὐράνια καὶ δι' αὐτῆς εὐκόλως καὶ ἠδέως φύεται ἡ προσευχὴ πρὸς τὸν Ὑψίστον Θεόν.

44. Κ. Καλοκύρη, ἔ.δ., σελ. 61.

45. Χ. Γκότση, «Ὁ Μυστικὸς κόσμος τῶν Βυζαντινῶν εἰκόνων», ἔκδ. Ἀποστ. Διακονίας, 1971, σελ. 46.

νήσεως. Οἱ ποιμένες, ἡ πλέον ἀγαθὴ μερὶς τῆς κοινωνίας, ἐπληροφόρηθησαν πρῶτοι ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου τὸ Θεῖον Γεγονός. Δις δὲ ἀναφέρονται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Γεννήσεως (Λουκ. 6' 8 καὶ 6' 15)!. Δι' αὐτὸ καὶ δις εἰκονίζονται καὶ εἰς τὴν παράστασιν τῆς Γεννήσεως. Μίαν φοράν ἐκτὸς τοῦ Σπηλαίου, εἰς τοὺς ἀγρούς ἐν καιρῷ νυκτός, δύο - τρεῖς, σπανίως εἰς, βόσκοντες τὰ ποίμνια μετὰ τοῦ ἄνωθεν αὐτῶν εἰκονιζομένου Ἀγγέλου, εὐαγγελιζομένου αὐτοῖς, καὶ δευτέρον ἐγγὺς τῆς φάτης κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Εὐαγγελίου, «Καὶ ἦλθον σπεύσαντες, καὶ ἀνεῦρον τὴν τε Μαριὰμ καὶ τὸν Ἰωσήφ καὶ τὸ βρέφος κείμενον ἐν τῇ φάτῃ, ἰδόντες δὲ διεγνώρισαν περὶ τοῦ ρήματος τοῦ λαληθέντος αὐτοῖς περὶ τοῦ παιδίου τούτου»⁴⁶. Οἱ ποιμένες συνήθως εἰκονίζονται «ἐξῶθεν τοῦ Σπηλαίου, ἰστάμενοι πρὸ τοῦ Ἰωσήφ»⁴⁷.

Ὡς ἀνεφέρθη, οἱ ποιμένες εἰκονίζονται δις εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Γεννήσεως, ἐπειδὴ δις ἀναφέρονται εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν διήγησιν. Ἀλλὰ τοῦτο ὑπῆρξεν θέμα ἱστορικῆς ἐξελιξέως. «Τὰ πρὸ τοῦ 14ου αἰῶνος μνημεῖα, δύναται γὰρ λεχθῆ, παριστῶσι τὴν πρώτην καὶ ἀπλουστέραν σκηνήν», δηλ. τοὺς ποιμένας κατὰ τὸν εὐαγγελισμόν των ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου κατὰ τὴν νύκτα, ὅπου ἐφύλασσαν τὰ ποίμνια. Αἱ μετέπειτα συνθέσεις «ἱστοροῦσι συνήθως ἀμφοτέρως» τὰς σκηνάς. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτῇ, καθ' ἣν εἰκονίζονται καὶ αἱ δύο σκηναὶ τῶν ποιμένων, ἐμπλουτιζομένων οὕτω τῶν εἰκόνων τῆς Γεννήσεως, οἱ Ἀγιογράφοι «ἀποφεύγουσιν τὴν παράστασιν τῶν ποιμένων πρὸ τῆς Μαριὰμ καὶ τοῦ Θεοῦ Βρέφους, διὰ γὰρ ἐξαρθῆ μαιμονωμένον τὸ κύριον θέμα τῆς ὅλης εἰκόνης (Χριστός - Θεοτόκος)...»⁴⁸. Ἄλλ' ὅταν εἰκονίζονται ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς Γεννήσεως, παρίστανται μακρὰν τοῦ κέντρου, εἰς τὴν κάτω γωνίαν, ἀριστερά, «πρὸ τοῦ κατωτέρω καθημένου Ἰωσήφ». Τέλος, λεκτέον, «ὅτι εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος παραστάσεις ἱστορεῖται, πρὸς τὸν εὐαγγελισμόν, καὶ ἡ ἐπίσκεψις τῶν ποιμένων, διαμορφουμένου οὕτω, διὰ τῆς παλαιολογείου τέχνης, τοῦ συμπλέγματος τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ, ἐνός κατ' ἀρχὰς καὶ εἶτα δύο, ποιμένων. Τὸ συμπλεγμα τοῦτο ἀποβαίνει πλέον τυπικὸν διὰ τὴν τέχνην τῶν τοιχογραφιῶν καὶ τῶν φορητῶν εἰκόνων τῶν μεταβυζαντινῶν χρόνων»⁴⁹.

(Συνεχίζεται)

46. Λουκ. 6' 16-17.

47. Κ. Καλοκύρη, ἔ.δ., σελ. 42.

48. Αὐτόθι, σελ. 42.

49. Αὐτόθι, σελ. 48.

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΕΧΘΡΟΥ

Τοῦ Ἀρχιμ. κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΣΤΕΦΑ

«Τρέφωμεν καὶ νικῶμεν τὸν ἐχθρόν».

1. Πολλοὶ οἱ ἐχθροὶ μας.

Στὸ διάβα τῆς ζωῆς παρουσιάζονται πολλοὶ καὶ διάφοροι ἐχθροὶ μας. Δὲν ἐκδηλώνουν ὅλοι πάντοτε τὶς ἐχθρικές τους διαθέσεις. Δὲν παρουσιάζονται ὅλοι μὲ τὴν ταυτότητα τοῦ ἐχθροῦ. Ὅρισμένοι γίνονται φανεροί. Ἄλλοι κινεῶνται καμουφλαρισμένοι καὶ μὲ ὑπολο τρόπο. Εἶναι ἀκόμη ἐχθροὶ μας ποὺ φοροῦν τὴ μάσκα τῆς φιλίας, τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἰδιαίτερου ἐνδιαφέροντος γιὰ μᾶς. Συμμερίζονται π.χ. τὶς ἀπόψεις μας, συμφωνοῦν ὅθιεν μὲ τὴ γνώμη μας, καταφέρονται ἴσως ἐναντίον ἀντιθέτων ἢ ἀντιπάλων μας προσώπων. Μέσα τους ὅμως κατέχονται ἀπὸ ἐχθρικές καὶ ἐκδικητικὲς γιὰ μᾶς διαθέσεις. Μὲ τοὺς ψεύτικους, τοὺς ἐπιτηδευμένους καὶ ὑποκριτικούς τρόπους τῆς συμπεριφορᾶς τους ἐπιδιώκουν νὰ ἐπιτευχθεὶ κάποιο κακὸ σὲ μᾶς.

Ὅμως ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ —ἐκτακτοὶ ἢ ἰσόβιοι, ἥπιοι ἢ φανατισμένοι, ἀδρανεῖς ἢ ἐνεργητικοί, ἐπικίνδυνοι ἢ ὄχι— κάποτε ἀντιμετωπίζονται. Οἱ ἄνθρωποι ἐχθροὶ μας ξημερώνει κάποια ἡμέρα ποὺ ἐξουδετερώνονται ἢ καὶ συντρίβονται. Ἄλλοι πάλι ἀλλάζουν τακτικὴ καὶ διαθέσεις καὶ μετατρέπονται ἀκόμη καὶ σὲ φίλους. Δὲν εἶναι λίγα τὰ περιστατικὰ ἀνθρώπων ποὺ μέχρι χθὲς ἦσαν ἀδιάλλακτοι καὶ ἀδυσώπητοι ἐχθροὶ, σήμερα ὅμως συμβαίνει νὰ εἶναι μεταξὺ τους οἱ καλύτεροι καὶ πιὸ ἀγαπητοὶ φίλοι.

2. Ἕνας ὁ ἐπικίνδυνος.

Ἄλλὰ ὑπάρχει ἕνας ἐχθρὸς, ποὺ εἶναι φοβερὰ ἐπικίνδυνος. Εἶναι ἐχθρὸς ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Ἐχθρὸς παντοτεινὸς καὶ αἰώνιος. Ποτὲ δὲ συμφιλώνεται μὲ κανένα, παρὰ μόνον μὲ ὅλους γίνονται δικοὶ του. Στὸ δοξαστικὸ τοῦ ὄρθρου τῆς Κυριακῆς τοῦ Ἀσώτου ἢ Ἐκκλησία μας ψάλλει: «Πάτερ, ἀγαθέ, ἐμακρύνθη ἀπὸ σοῦ, μὴ ἐγκαταλίπης με... ὁ ἐχθρὸς ὁ παμπόνηρος ἐγύμνωσέ με, καὶ ἤρε μου τὸν πλοῦτον».

Αὐτὸς εἶναι ὁ ἐχθρὸς μας. Εἶναι ὁ πιὸ φοβερὸς καὶ ὁ πιὸ ἐπικίνδυνος. Ὁ ἐχθρὸς αὐτὸς δὲ γνωρίζει ὑποχωρήσεις. Δὲ φοβεῖται τὸν ἄνθρωπο. Δὲ συγκανεῖται ἀπὸ τὴν ὁποιαδήποτε καταστροφή του, ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος τοῦ τὴν ἐπιδιώκει. Εἶναι δυναμικὸς καὶ κάνει θραύση. Στὸν ἄνθρωπο δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὸν νικήσει μὲ μόνες τὶς δυνάμεις του. Οὔτε εἶναι εὐκόλο νὰ τοῦ ξεφύγει, ἐάν

περιορισθεῖ στὶς προσωπικὲς του, τὶς ἀνθρώπινες δυνάμεις καὶ ἱκανότητες.

Ὁ ἐχθρὸς μας εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐξέπεσε ἀπὸ τὴ δόξα τῶν Ἀγγέλων. Ποὺ ἀποξενώθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἐσχημάτισε δικό του στρατόπεδο. Ἐκτοτε ἀντιτίθεται συνεχῶς στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι ὁλος ἀγάπη. Ἐκεῖνος, ὁ ἀρχέαικος, εἶναι γεμάτος πονηρία καὶ κακία. Εἶναι ὁ ἀρχοντας τοῦ σκότους καὶ τοῦ κακοῦ. Εἶναι ὁ ἐωσφόρος, ποὺ κινεῖται σ' ὀλόκληρη τὴν κτίση γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ὑποῦλων καὶ ἀντίθεων σχεδίων του. Περιπατεῖ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ «ὡς λέων ὠρυόμενος ζητῶν τίνα καταπήν» (Α' Πέτρ. ε' 8).

Βασικὸς στόχος τοῦ ἐχθροῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Τὸ μοναδικὸ δημιούργημα τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔγινε «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» τοῦ Δημιουργοῦ του. Ἐπιδιώκει ὁ ἐχθρὸς ν' ἀλλοιώσει στὸν ἄνθρωπο τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Πασχίζει νὰ καταφέρει —δπου δέβανα τὸ μπορέσει— τὴ ματαίωση τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν». Θέλει νὰ ἐμποδίσει τὸν ἄνθρωπο νὰ φθάσει στὸ Θεὸ καὶ νὰ δεχθεῖ τὴν «κατὰ χάριν» θέωσή του. Δὲν θέλει νὰ καταλήξει ὁ ἄνθρωπος στὴν αἰώνια δόξα τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐκεῖνος, «ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην», ἐξέπεσε καὶ ἀποξενώθηκε. Σχετικὰ γράφει ὁ π. Ἰουστίνος Πόποβιτς: «Δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγη ὅτι ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ διαβόλου εἶναι νὰ στερήσῃ τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοσεβοῦς, νὰ τὸν ἀπο-θεα-θροποποιήσῃ, νὰ τὸν ἀ-θεώσῃ καὶ οὕτω νὰ τὸν μεταβάλλῃ εἰς ἕνα ὄν ὅμοιον πρὸς τὸν ἑαυτὸν του»¹.

Τὴν πρώτη του μεγάλη ἐπιτυχία τὴν κατάφερε. Ἐπέτυχε νὰ παραπλανήσῃ τοὺς πρῶτους ἀνθρώπους —τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εὔα— νὰ παραβοῦν τὴν ἐντολή τοῦ Θεοῦ. Νὰ πέσουν στὴν παρακοή καὶ νὰ ὑποστοῦν κατόπιν ὅλες τὶς συνέπειες. Νὰ χάσουν τὴν κατάσταση τῆς ἀναμαρτησίας καὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ νὰ καταντήσουν στὴν πονηρία καὶ τὴν ἀμαρτωλότητα. Οἱ Πρωτόπλαστοὶ στὸν Παράδεισο ἐνῶ ἦσαν γυμνοὶ δὲν εἶχαν προβληματισθεῖ ἢ δυσκολευθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν παράβαση. Μετὰ τὴν παρακοή ὅμως ἐνωθῆσαν γυμνοὶ καὶ ἐνοχοὶ. Ἐτρεξάν νὰ κρυφθοῦν, διότι ἦσαν σὲ κατάσταση ποὺ δὲ μπορούσαν νὰ ἔλθουν σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Δημιουργό, ὅπως γινόταν προηγουμένως.

(Συνεχίζεται)

1. Ἀρχιμ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ ὁ Οἰκουμενισμός. Ἐκδόσεις Ὁρθόδοξος Κυψέλη. Θεσσαλονίκη 1974, σ. 208.

3. Η ΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ

Τοῦ Θεοφιλ. Ἐπισκόπου Ἀχελώου
κ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ

Ὅπως εἶναι γνωστό, τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων καὶ ἰδιαίτερα τῶν νεωτέρων στὴν ἡλικία, εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλό. Οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῶν μεγάλων ἰδίως πόλεων ἔχουν ἀνώτερη μόρφωση. Πολλοὶ εἶναι ἀπόφοιτοι ἀνωτέρων καὶ ἀνωτάτων Σχολῶν. Ἀκόμη καὶ οἱ μαθητὲς τῆς Δημοτικῆς καὶ Μέσης ἐκπαίδευσης διαθέτουν ἕνα εὐρύτατο μορφωτικὸ περιεχόμενο.

Ἀντίστοιχα ὅμως, τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο πολλῶν Ἱερῶν εἶναι σαφῶς κατώτερο ἀπὸ τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῶν ἐνοριτῶν τους¹. Κι ἐδῶ ἀσφαλῶς ὑπάρχει ἕνα σοβαρὸ πρόβλημα ποῦ ἔχει σημαντικὸ ἀντίκτυπο στὴν ποιμαντικὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς συγχρόνους ἀνθρώπους. Διότι, κληρικοὶ μὲ λίγα ἢ ἐλάχιστα μορφωτικὰ προσόντα ἢ χωρὶς μετεκπαίδευση καὶ μορφωτικὴ ἀνανέωση δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀσκήσουν μὲ ἐπάρκεια τὸ ποιμαντικὸ τους λειτουργημ. Μποροῦν ἀσφαλῶς νὰ εἶναι ἀ π λ ο ῖ τ ε λ ε τ ο υ ρ γ ο ῖ, δὲν μποροῦν ὅμως νὰ εἶναι ποιμένες τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ, ὅτι στὴν Ὁρθόδοξη Παράδοση, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴ Δυτικὴ, ἡ γνωσιολογικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ μόρφωση τῶν κληρικῶν οὐδέποτε θεωρήθηκε ὡς αὐτοσκοπός. Ὑπῆρξαν ἀσφαλῶς καὶ στὴν Ὁρθοδοξία μορφωμένοι καὶ ἐπιστημονικὰ καταρτισμένοι κληρικοί, μερικοὶ μάλιστα ἀπὸ αὐτοὺς διακρίθηκαν στὴν καλλιέργεια τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν (μαθηματικά, φυσικὴ, ἀστρονομία κ.λπ.). Γενικὰ ὅμως στὴν Ὁρθόδοξη Ἀνατολή, ἡ γνωσιολογικὴ μόρφωση δὲν θεωρήθηκε ὡς βασικὸς παράγων τῆς προσωπικότητος τοῦ κληρικοῦ.

Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἔχει μιὰ διπλὴ ἐξήγηση: ὑπάρχουν κατ' ἀρχὴν λό γ ο ῖ π ν ε υ μ α τ ι κ ῆ ς φ ὕ σ ε ω ς. Ἡ Ὁρθοδοξία στὸ θέμα αὐτὸ ἀκολούθησε τὴ διδασκαλία τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὁ ὁποῖος εἶπε: «ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύμα-

τος καὶ δυνάμει» (Α' Κορ. 6' 4) καὶ ὅτι «ἡ γνῶσις φυσιοῖ (= ὁδηγεῖ στὴν ἔπαρση, Α' Κορ. 7' 2). Ἡ Ὁρθοδοξία δὲν βασίζεται τόσο στὸ «λόγο» ὅσο στὸ δῶμα. Δὲν ἀπευθύνεται μόνο στὴ λογικὴ, ἀλλὰ σὲ ὅλες τὶς ψυχσωματικὰς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν θεωρεῖ ὅτι ἡ πίστη εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς λογικῆς. Ἡ λογικὴ μπορεῖ νὰ πείσει, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ δημιουργήσει τὴν πίστη. Γενικὰ δὲ ἡ Ὁρθόδοξη πνευματικὴτητα δίνει τὰ πρωτεῖα στὴ μυστικὴ, λειτουργικὴ καὶ ἐσχατολογικὴ διάσταση ἐνῶ στὴ γνώση καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα παραχωρεῖ τὴ δευτέρη θέση. Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος π.χ. ποῦ γεύθηκε πλούσια τὴ γνωσιολογικὴ μόρφωση καὶ ἦταν ἀπὸ τοὺς πιὸ μορφωμένους ὀρθοδόξους Πατέρες διεκήρυξε τὸ «διὰ πολιτείας ἐνελεθε' διὰ καθάρσεως κτήσαι τὸ καθαρὸν. Βούλει θεολόγος γενέσθαι ποτὲ καὶ τῆς θεότητος ἀξίος; Τὰς ἐντολάς φύλασσε' διὰ τῶν προσταγμάτων ὄδυσσον' πράξις γὰρ ἐπίθασις θεωρίας» (Ὁμιλ. 20,12).

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ λό γ ο ῖ ἱ σ τ ο ρ ῖ κ ο ῖ. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς, μέχρι καὶ τὸν 19ον ἀκόμη αἰῶνα (ὅπως π.χ. ὁ ἑλληνικὸς λαὸς) βρισκόνταν κάτω ἀπὸ τυραννικὰ καὶ ἀλλόθρησκα καθεστῶτα, τὰ ὁποῖα ἀπαγόρευαν ὁποιαδήποτε μόρφωση τῶν ὑποδούλων καὶ ἰδιαίτερα τῶν ὀρθοδόξων. Μέσα στὰ πλαίσια αὐτὰ κατανοοῦνται καλύτερα οἱ λόγοι, γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας, ἴδρυε ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα καὶ ἐνέπνεε τὴ λειτουργία τῶν λεγόμενων «Κρυφῶν Σχολειῶν», τὴ στοιχειώδη δηλαδή καὶ μυστικὴ μόρφωση τῶν ἑλληνοπαίδων ἀπὸ μοναχούς καὶ ἱερεῖς στοὺς Ναοὺς καὶ ἰδίως στὶς Μονές. Οἱ λόγοι αὐτοὶ συνετέλεσαν ὥστε μέχρι σήμερα ἡ γνωσιολογικὴ μόρφωση νὰ μὴ θεωρεῖται ὡς σημαντικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς Ἱερωσύνης.

Ὡστόσο, ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτιστικὴ διαφοροποίηση τῆς ἐποχῆς μας, γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε σὲ προηγούμενο ἄρθρο, καὶ ὁ ὑπερναμισμὸς τῆς ἀξίας τῆς μόρφωσης σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς σύγχρονης ζωῆς συντελοῦν ὥστε νὰ τίθεται πιά καὶ τὸ ζήτημα τῆς γνωσιολογικῆς μόρφωσης τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν.

Πάνω στὸ θέμα αὐτὸ ὑπάρχουν, ὡς γνωστὸν, δύο τάσεις: ἡ μίᾶ ὑπερεκτιμᾷ τὴ σημασία τῆς μόρφωσης

1. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας οἱ κληρικοὶ, σὲ σχέση μὲ τοὺς σχεδὸν ἀγράμματους πιστοὺς, εἶχαν μεγαλύτερη μόρφωση. Σήμερα, σὲ ἐποχὴ ἐλευθερίας καὶ μορφωτικῆς ἀνάπτυξης, οἱ πιστοὶ ἔχουν μεγαλύτερη μόρφωση ἀπὸ τοὺς κληρικοὺς. Πρόκειται γιὰ μιὰ τέλεια ἀνατροπὴ τῆς μορφωτικῆς κλίμακας ποῦ ὁπωσδήποτε πρέπει σιγά-σιγά νὰ ἀποκατασταθεῖ.

των κληρικών και ή άλλη, ή οποία θεωρείται και «πα-
ραδοσιακή», ύποτιμά την αξία της μόρφωσης, με τον
ισχυρισμό ότι υπάρχουν μορφωμένοι κληρικοί που εί-
ναι κακοί και αγράμματοι κληρικοί που είναι ωστόσο
καλοί και άγιοι!

Νομίζουμε όμως ότι το όλο πρόβλημα πρέπει να θεω-
ρηθεί από την ποιμαντική του διάσταση. Αυτό σημαί-
νει ότι ή μόρφωση των όρθοδόξων κληρικών δεν πρέ-
πει να περιορίζεται σε ένα στείρο γνωσιολογικό καταρ-
τισμό, αλλά να αποβλέπει αποκλειστικά στην π ο ι-
μ α ν τ ι κ ή π ρ ο ε τ ο ι μ α σ ί α τους για τó
άντίστοιχο έργο της Έκκλησίας. Όπως π.χ. ή εκπαί-
δευση των γιατρών είναι συνδυασμός θεωρίας και εργα-
στηριακής άσκησης και πράξης, έτσι και ή εκπαίδευση
των κληρικών πρέπει να συνδυάζει απαραίτητα τή θεω-
ρία και την ποιμαντική άσκηση, κατά την εϋστοχο πα-
ρατήρηση του άγιου Γρηγορίου που μνημονεύσαμε πιο
πάνω, ότι δηλαδή «ή πράξις (έστι) θεωρίας επίδασις»!

Με άλλα λόγια, στο ζήτημα της μόρφωσης των κλη-
ρικών πρέπει να ακολουθηθεί ή μέση όδός: ούτε άρνη-
ση της μόρφωσης, ούτε όμως και απόκτηση ξηρών και
άσχετων γνώσεων. Πάνω στη βάση αυτή κατανοείται
καλύτερα ή πρότασή μας για τήν π ο ι μ α ν τ ι κ ή
ε λ δ ί κ ε υ σ η των νέων ιδίως κληρικών, τήν οποία
αναπτύσσουμε στη συνέχεια.

Σήμερα οι νέοι κληρικοί της Έκκλησίας μας έχουν
μιά γενική μορφωτική κατάρτιση από τις Θεολογικές
και Έκκλησιαστικές Σχολές. Έν όψει όμως των αύξη-
μένων ποιμαντικών αναγκών της σύγχρονης κοινωνίας,
ή κατάρτιση των κληρικών μας πρέπει ύποχρεωτικά
να περάσει στο στάδιο της ειδικεύσης. Δεν είναι πιά
άρκετο τó ότι οι νέοι κληρικοί παίρνουν, μερικοί μάλι-
στα όπως - όπως, ένα πτυχίο. Χρειάζεται κάτι περισ-
σότερο. Εάν ή Έκκλησία μας θέλει να κάνει αισθητή
τήν παρουσία της στη σύγχρονη κοινωνία, πρέπει να
αναπτύξει ένα πολύπλευρο ποιμαντικό έργο. Αυτό όμως
τό «έργο» δεν γίνεται «έκ των ενόντων», δηλαδή με
πρόχειρο και έμπειρικό τρόπο. Χρειάζονται πρώτα έξει-
δικευμένα στελέχη. Και για να έχει ή Έκκλησία τά
στελέχη αυτά πρέπει πρώτα να τά καταρτίσει. Αυτό
σημαίνει ότι ή εκκλησιαστική διοίκηση πρέπει να όρ-
γανώσει ένα πλήρες πρόγραμμα μορφωτικής εξειδίκευ-
σης των νέων κληρικών της².

2. Στην Έκκλησία μας υπάρχει και λειτουργεί ó θεομδς
των «υποτροφιών». Άρκετοί νέοι, κληρικοί και λαϊκοί, σπου-
δάζουν στο έξωτερικό με δαπάνες της Έκκλησίας. Είναι λοι-
πόν δυνατόν να γίνεται ένας συνδυασμός μετεκπαίδευσης και
ειδίκευσης. Οι υπότροφοι της Έκκλησίας να ειδικεύονται σε
ένα ποιμαντικό θέμα και όταν επιστρέφουν να αναλαμβάνουν
ή να υπηρετούν σε αντίστοιχους τομείς του ποιμαντικού έργου
της Έκκλησίας.

Ένας τέτοιος προγραμματισμός θα μπορούσε να πε-
ριλαμβάνει τους έξης τομείς ποιμαντικής ειδικεύσης:

1. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩ-
ΝΙΑΣ (δημοσιογραφία, ραδιόφωνο, τηλεόραση, τυ-
πογραφία, έκδοση και παρουσίαση βιβλίων κ.λπ.).
2. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ (νήπια, παι-
διά, έφηβοι, νέοι).
3. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ.
4. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΣΘΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΩΝ.
5. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ.
6. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (έσωτερι-
κού, έξωτερικού, θρησκευτικού).
7. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ.
8. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ (των
Σπόρ).
9. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΛΗΘΥ-
ΣΜΩΝ.
10. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΛΗ-
ΘΥΣΜΩΝ.

Με τó πρίσμα έπομένως της ποιμαντικής εξειδίκευ-
σης, ή μόρφωση και μάλιστα ή μετεκπαίδευση των κλη-
ρικών αποκτούν άλλες διαστάσεις και ουσιαστικό πε-
ρρεχόμενα. Ό όρθόδοξος κληρικός πρέπει να μορφω-
θεί όχι για να συμπληρώσει τó χάρισμα του Άγιου
Πνεύματος που έλαβε με τή χειροτονία του. Τó χάρι-
σμα της Έρωσύνης είναι πλήρες και έπαρκές για τή
σωτηρία του ίδιου του ποιμένος και του ποιμνίου του.
Ό όρθόδοξος Έρεϋς πρέπει να μορφωθεί ακριβώς για
τήν καλύτερη αξιοποίηση του «χαρίσματος του Θεού,
ó έστιν έν αυτώ διά της επιθέσεως των χειρών» (Β΄
Τιμ. α΄ 6) του Έπισκόπου. Ό σκοπός του Ιερατικού
λειτουργήματος, δηλαδή ή σωτηρία των προβάτων της
ποιμνης του Χριστού, δεν έπιτυγχάνεται διά της μορ-
φώσεως, αλλά διά της χάριτος του Άγιου Πνεύματος.
Έ ή μόρφωση άπλως δυσκολύνει και έξυπηρετεί τó Ιε-
ρατικό χάρισμα, ώστε να είναι έπιτυχέστερο και άποτε-
λεσματικότερο. Ό Έρεϋς είναι ή λαμπάδα, ή μόρφωση
είναι τó κηροπήγιο και τó χάρισμα της Έρωσύνης εί-
ναι ή φλόγα του Άγιου Πνεύματος που «φωτίζει και
αγατάζει πάντα άνθρωπον, έρχόμενον εις τόν κόσμον»
(Εϋχή του Βαπτίσματος, πρδλ. και Ίωάν. α΄ 9). Με
τόν άριστο αυτό συνδυασμό μπορεί να πραγματοποιη-
θεί τó όραμα του Ψαλμωδού: να γίνουν οι λειτουργοί
του Έψύστου «πυρός φλόγα» (Ψαλμ. 103,4).

ΟΙ ΑΙΡΕΣΕΙΣ ΕΙΣΒΑΛΛΟΥΝ... Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ;

Του π. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΑΛΕΒΙΖΟΠΟΥΛΟΥ
Δρ. Θεολ., Δρ. Φιλολ., Γραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

Ἡ ἑλληνική μας κοινωνία ἔχει χωρίς ἀμφιβολία κάποια πνευματική ὁμοιογένεια πού σφραγίζει τὴν ὅλη ζωὴ μας. Ὅμως ὁ θρησκευτικὸς ἀποχρωματισμὸς ἐπεκτείνεται, ὄχι μόνο στὴ νομοθεσία μας ἀλλὰ ἀκόμη καὶ στὰ σχολεῖα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀπειλεῖται ἡ πνευματικὴ ταυτότητα τῶν παιδιῶν μας. Αὐτό, φυσικά, ὀδηγεῖ στὴν ἀναζήτησι καὶ «ἀνοίγει τὴν πόρτα» στὴν αἵρεσι καὶ στὴν παραθρησκεία.

Ἡ εἰσβολὴ τῶν αἱρέσεων στὴ χώρα μας εἶναι σήμερα μιὰ πραγματικότητα πού κανεὶς δὲν ἀρνεῖται. Ἐκεῖνο πού ἀμφισβητεῖται εἶναι ὁ τρόπος ἀντιμετώπισης αὐτῆς τῆς πραγματικότητος. Μερικοὶ νομίζουν πὼς ἡ σωστὴ ἀντιμετώπισι εἶναι ὁ χωροφύλακας καὶ μιὰ αὐστηρὴ νομοθεσία. Ὅμως ἔτσι δημιουργεῖται τὸ ἐρώτημα ποιὰ εἶναι ἡ ἀποστολὴ καὶ τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας.

Συναψίζοντας ὅσα ἔχουμε ἀναφέρει, παρατηροῦμε τὰ ἀκόλουθα:

α) Οἱ λαϊκοί.

Ἡ εὐθύνη γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τῶν προβλημάτων πού δημιουργοῦνται στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ δὲν ἀνήκει μόνο στοὺς κληρικούς, ἀλλὰ καὶ στὰ λαϊκὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ συμμετοχὴ τους σ' αὐτὴν εἶναι ἀνάλογη μὲ τὸ χάρισμα πού ἔλαβαν ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἡ συμβολὴ τους ἀποτελεῖ τὸ «μέτρο» γιὰ τὴν πνευματικὴ τους «ζωντάνια».

β) Οἱ κληρικοί.

Τὸ ἔργο τῶν κληρικῶν καὶ ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἡ λύσι τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων μὲ σκοπὸ ἕνα ἐπίγειο παράδεισο ἢ ἀκόμη τὴν παράτασι τοῦ θίου. Στόχος μας εἶναι ἡ ζωὴ, πού ξεπερνάει τὸ θάνατο, τὸν φοβερώτερο ἐχθρὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχουν δέβαια κληρικοὶ πού δὲν συμμερίζονται τὴ θέσι αὐτὴ καὶ θεμελιώνουν τὴν ποιμαντικὴ τους πρᾶξι διαφορετικά. Ἔτσι δίδεται ἡ ἐντύπωσι πὼς ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ κέντρο «παροχῆς ὑπηρεσιῶν», πού εἶναι ἀνάλογες μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ κάθε «πελάτου». Ὅμως αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ ἔργο τῶν κληρικῶν.

Τὰ διάφορα χάρισματα ἐδόθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ σκοπὸ τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων καὶ τὴν οἰκοδομὴ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαίτερα τῶν ποιμένων τῆς.

γ) Τὸ κοινωνικὸ εὐαγγέλιο.

Μία ἄλλη λανθασμένη θέσι σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ λεγόμενον κοινωνικὸ εὐαγγέλιο. Ὅμως τὸ κοινωνικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι τὸ πρῶτο. Ἀναφέραμε σὲ ἄλλο σημεῖο πὼς τὸ «εἰς ἕν Χριστῷ» καὶ τὸ «ἀλλήλων μέλη» ἐκφράζεται καθημερινὰ στὴ ζωὴ καὶ τὴ δραστηριότητα τῶν πιστῶν, ἀκόμη καὶ στὸν ἐπαγγελματικὸ τομέα. Τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ταυτόχρονα καὶ Ἕλληνες πολῖτες καὶ κρατικοὶ λειτουργοί. Καὶ αὐτὴ τους τὴν ἰδιότητα, σὰν μέλη τῆς Ἐκκλησίας δὲν τὴν ἀποβάλλουν ὅταν ἀσκοῦν γιὰ λογαριασμὸ τῆς Πολιτείας ἔργο κοινωνικὸ.

Τὸ κράτος ὀφείλει νὰ ἀναπτύξῃ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ νὰ λειτουργήσῃ σὰν κράτος κοινωνικῆς πολιτικῆς. Μπορεῖ νὰ δώσῃ τίς ἀπαραίτητες «παροχές», ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ «ἐμψυχώσῃ» αὐτὲς του τίς προσφορές. Τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας πού εἶναι ταυτόχρονα καὶ κρατικοὶ λειτουργοὶ καλοῦνται νὰ δώσουν «ψυχὴ» καὶ «ζεστασιά» στὰ ἔργα τῆς Πολιτείας. Καὶ αὐτὴ τους ἡ λειτουργία εἶναι λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας.

δ) Οἱ ἀπόψεις «τοῦ κόσμου τοῦ τοῦ».

Τὸ ὅτι αὐτὴ τὴ θέσι δὲν τὴν συμμερίζονται οἱ ἄνθρωποι πού δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ εἶναι συνειδητὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἀκόμη καὶ ἐὰν κατέχουν ὑπεύθυνες θέσεις σ' αὐτὴ τὴ χώρα, αὐτὸ δὲν ἀλλάζει τίς προτεραιότητες τῆς Ἐκκλησίας. Οὔτε πρέπει νὰ ἀναγκάζει τοὺς ἀνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἔργο τῆς «οἰκοδομῆς τοῦ σώματος» καὶ νὰ προσαρμόσουν τὴ δραστηριότητά τους στὶς ἐπιθυμίες, στὰ σχέδια ἢ καὶ στὶς ἀπαιτήσεις τῶν ἀνθρώπων πού οὐσιαστικὰ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ αὐτὴν ἢ ἀποτελοῦν ἀσθενῆ ἢ καὶ νεκρὰ μέλη τῆς.

(Συνεχίζεται)

Παρακαλοῦνται ὅσοι ἀποστέλλουν ταχυδρομικὲς ἐπιταγὲς πρὸς τὰ περιοδικὰ «Θεολογία», «Ἐκκλησία» καὶ «Ἐφημέριος», νὰ σημειώνουν καὶ τὴν αἰτία τῆς ἀποστολῆς.

ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΝΤΟΣ ΧΑΛΚΙΝΟΥ ΒΟΥΣ

Τοῦ κ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΤΙΓΚΑ
θεολόγου, ἀρχαιολόγου - ιστορικοῦ

Τὸ πῦρ ὑπάρχον εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ ἀναγγέλλεται ὄχι μόνον ὡς παρουσία, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄργη καὶ τιμωρία ὑπὸ Τούτου ἐναντίον τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων. «Καὶ ἀποστελῶ πῦρ εἰς τὸν οἶκον Ἀζαήλ, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια υἱοῦ Ἀδερ¹⁴. Ἀλλ' ἡ ἀπειλὴ αὕτη στρέφεται καὶ ἐπὶ μεγαλυτέρων ομάδων ἀνθρώπων τῶν Φιλιστίνων, τῶν Τυρίων, τῶν Ἰδουμαίων, τῶν Ἀμμωνιτῶν, τῶν Μωαβιτῶν ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰουδαίων γενικώτερον¹⁵. Ἡ ἁμαρτία τοῦ λαοῦ εἶναι αὕτη καθ' ἑαυτὴν πῦρ, ἡ ὁποία «ὡς ἀγρωστὶς ξηρὰ βρωθῆσεται ὑπὸ τοῦ πυρός»¹⁶.

Ἀλλὰ ἡ δύναμις τοῦ πυρός δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον· προσφέρει καὶ τὸν ἐξαγνισμὸν, ἀποκαθαίρει τὸν ἀνθρώπον ἐκ τῶν ἀνομιῶν. «Καὶ ἀπεστάλη πρὸς με — τὸν Ἡσαΐαν — ἐν τῶν Σεραφεΐμ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἄνθρακα, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἤφατο τοῦ στόματός μου καὶ εἶπεν· ἰδοὺ ἤφατο τοῦτο τῶν χειλέων σου καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου καὶ τὰς ἁμαρτίας σου περικαθαριεῖ¹⁷. Καὶ ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἰερεμίου ἐγένετο αἰσθητὴ ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ, «ὡς πῦρ καιόμενον φλέγον ἐν τοῖς ὀστέοις» αὐτοῦ¹⁸, διὰ τὸ ἀποκαλυφθῆναι, ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου, «ὡσπερ πῦρ φλέγον, καὶ ὡς πέλυξ κόπτων πέτρων»¹⁹. Ἀκόμῃ ὁ προφήτης Ἰεζεκιὴλ ἐδέχθη κεφαλίδαν καὶ εἶπε «πρὸς με — τὸν Ἰεζεκιὴλ — υἱὲ ἀνθρώπου, τὸ στόμα σου φάγεται, καὶ ἡ κοιλία σου πλησθήσεται τῆς κεφαλίδος ταύτης τῆς δεδομένης εἰς σέ. Καὶ ἔφαγον αὐτήν, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ στόματί μου ὡς μέλι γλυκάζον»²⁰. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἀποκεκαθαρμένοι τῶν ἁμαρτιῶν καὶ οἱ ἐξαγνισμένοι ἡγέται θὰ εἶναι ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ, «ὡς δαυλὸς πυρός ἐν ξύλοις καὶ ὡς λαμπὰς πυρός ἐν καλάμῃ καὶ καταφάγονται ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων πάντας τοὺς λαοὺς κυκλόθεν»²¹.

Δὲν εἶναι μόνον ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἡ ὁποία προβάλλει τὸ πῦρ ὡς σύμβολον τοῦ Θεοῦ, ἢ ὡς σημεῖον τῆς ὀργῆς Αὐτοῦ. Καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη παρέχει στοιχεῖα περὶ τοῦ πυρός τούτου. Εἰς τὴν «γένεαν τοῦ πυρός»²² θὰ ριφθοῦν κατακρινόμενοι οἱ ἄδικοι καὶ οἱ ἀσεβεῖς. Τὰ ζιζάνια καὶ γενικῶς τὰ πάσης μορφῆς καὶ σχήματος βλαστήματα τὰ πλήρη ὑποκρισίας καὶ

χολῆς, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν διὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον προβλήματα καὶ δυσχερείας θὰ κατακαοῦν εἰς τὸ πῦρ²³. Ὅχι μόνον οὗτοι ἀλλὰ καὶ πάντες ὅσοι ζοῦν χωρὶς τὸν καρπὸν τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ζήλου τοῦ Θεοῦ²⁴.

Καὶ εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ καταστρεπτικὴ δύναμις τοῦ πυρός εἶναι μεγάλη. Διὰ τοῦ πυρός, ἐξ ἄλλου, ἐπέρχεται ἡ δοκιμὴ καὶ ἡ κατεργασία τῶν ἐκλεκτῶν ἀνθρώπων, ὡς λέγει ὁ σοφὸς Σειράχ: «Ἐν πυρὶ δοκιμάζεται χρυσὸς καὶ ἄνθρωποι δεκτοὶ ἐν καμίῳ ταπεινώσεως»²⁵. Τὴν τριαύτην καὶ τριαύτην δοκιμασίαν ἐκφέρει καλύτερον ὁ Ζαχαρίας, λέγων: «Καὶ διαῶ τὸ τρίτον διὰ πυρός καὶ πυρώσω αὐτούς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτούς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσίον»²⁶. Ἡ προσέγγις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ πυρός καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιζήτησις αὐτοῦ συνιστᾷ τὴν γνωριμίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ συνεπῶς οὐδεὶς φόβος καταστροφῆς καὶ βλάβης.

2. Τὸ πῦρ εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον

Καὶ ὁ ἑλληνικὸς γραμματειακὸς χῶρος ἀναφέρεται πολλαχοῦ εἰς τὸ πῦρ καὶ τὴν ἀνανεωτικὴν δύναμιν αὐτοῦ. Ἐπιστεῦετο, μάλιστα, ὅτι τὸ πῦρ μεταποιεῖ τὰ θνητὰ μέρη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος εἰς ἀθάνατα. Ταῦτα πάντα, ὅμως, ἐκτὸς τοῦ καθαροῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀποκαλυπτικῆς θρησκείας τοῦ περιουσιοῦ λαοῦ. Οὕτω κατὰ τοὺς ἀρχαίους·

Ἡ Δημήτηρ, τὸν ἐμπιστευθέντα αὐτῇ υἱὸν τῆς Μετανείρης Δημοφῶντα, φωράται ὑπὸ τῆς μητρὸς κατὰ τὴν νύκτα νὰ καίῃ εἰς τὰς φλόγας. Ἐκπληκτος ἡ μήτηρ ἐκβάλλει τὰς δεδικαιολογημένας κραυγὰς, ἐνῶ ἡ θεὰ ἀποσύρει τὸ παιδίον ἐκ τοῦ πυρός, εἰποῦσα εἰς τὴν μητέρα του:

«Νῆιδες ἀνθρωποὶ καὶ ἀφράδμονες οὐτ' ἀγαθοῖο αἴσαν ἐπερχομένον προγνώμεναι οὔτε κακοῖο· καὶ σὺ γὰρ ἀφραδίῃσι τεῆς μήριστον ἀάσθης... Ἀθάνατόν κέν τοι καὶ ἀγήραον ἤματα πάντα παῖδα φίλον ποίησα καὶ ἀφθιτον ὄπασα τιμῆν»²⁷.
(Συνεχίζεται)

23. Ματθ. ιγ 30, 40.

24. Ματθ. ζ 19.

25. Σειρ. β 5. Ὅρα καὶ Παροιμ. ιζ 3. κζ 21.

26. Ζαχ. ιγ 9.

27. Ὀμηρικοὶ Ὕμνοι εἰς Δημήτρα στίχ. 256-258 καὶ 260-261. Ἡ μετάφρασις ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἀνόητοι ἀνθρωποὶ καὶ ἀφρονες οὔτε τοῦ μελλομένου καλοῦ οὔτε καὶ τοῦ κακοῦ τὴ μοῖρα νὰ προγνώρισετε μορεῖτε· γιαντὸ καὶ σὺ ζημιώθηκες πολὺ ἀπὸ τὴν ἀπερσιεψία σου... Ἀθάνατο καὶ ἀγέραστο παντοτεινὰ θάνατο τὸ ἀγαπημένο σου παιδί καὶ ἀτελειωτὴ θὰ τοῦδινα τιμῆν. Βλέπε περισσότερα εἰς, Δ. Παπαδῖτσα — Ρ. Λαδιά, Ὀμηρικοὶ Ὕμνοι, ἐκδόσεις Καρδαμίτσα 1985.

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 43 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2 τεύχους.

14. Ἀμ. α 4. Να. γ 13. Ὀσ. η 14. Ἰεζ. ιε 7 ἐξ. Προσέτι ὄρα καὶ Ἰωήλ γ 3. Ἰεζ. λη 22.

15. Ἀμ. α 5-β 16.

16. Ἡσ. θ 17.

17. Ἡσ. στ 6,7.

18. Ἰερ. κ 9. Ὅρα καὶ α 9.

19. Ἰερ. κγ 29.

20. Ἰεζ. γ 2,3.

21. Ζαχ. ιβ 6.

22. Ματθ. ε 22.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΓΗ

Τοῦ κ. ΚΩΝ. Ρ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ

ΠΡΟΣΚΛΗΣΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΓΗ

Τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας ἡ Ἐκκλησία μας ἐφορτάζει τὴν ἀναστήλωσιν καὶ προσκύνησιν τῶν Ἁγίων Εἰκόνων. Συγχρόνως μᾶς θυμίζει ὅτι ἡ Ἱεραποστολὴ εἶναι βασικὴ προϋπόθεσις διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ σὲ λαούς, πού δὲν ἔχουν ἀκούσει τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, ἀπαραίτητον διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν δὲ ἐντολήν, διὰ τὸ ἔργον τῆς Ἱεραποστολῆς, ἔδωκεν ὁ Κύριος στοὺς Ἀποστόλους, ὀλίγον πρὸ τῆς εἰς Οὐρανούς Ἀναλήψεώς του: «Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν καὶ ἰδοὺ, Ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»¹.

Ἡ ἐντολὴ ὅμως αὐτὴ τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς του εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐδόθη σ' αὐτὸν κάθε ἐξουσία στὸν Οὐρανὸν καὶ ἐπὶ τῆ γῆ, ὅπως εἶπεν ἄλλωστε καὶ ὁ Ἰδιος: «Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς»². Δηλαδή ἐδόθη στὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἡ ἐξουσία αὐτῆ, ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ ἐταπεινώθη δι' ἡμᾶς. Αὐτὸ ἐπεξηγεῖ καὶ ὁ Ζιγαβηνὸς ὅταν παρατηρῆ: «ἐδόθη μοι ὡς ἄνθρωπος ἡ ἐξουσία, ἣν εἶχον, ὡς Θεός»³. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνει: «Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ οὐκ εἰς τὴν Θεότητα ταῦτα νοεῖν δεῖ»⁴.

Δίδει, λοιπόν, ὁ Κύριος αὐτὴ τὴν ἐντολήν στοὺς μαθητάς Του διὰ νὰ πορευθοῦν, ὄχι σὰν κατακτητὲς σὲ ἀλλότριον ἔδαφος, σὲ ξένη γῆ, ἀλλὰ σὰν Ἱεραπόστολοι σὲ χῶρον, πού ἀνήκει στὸν Ἰησοῦν Χριστόν⁵. Αὐτὸ βεβαιώνει καὶ ὁ ψαλμωδός, ὅταν λέγῃ: «Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ»⁶.

Σ' αὐτόν, λοιπόν, τὸν χῶρον, τὸν γνωστόν, ὄχι τὸν

ξένον, ἀπέστειλεν ὁ Κύριος τοὺς δώδεκα ἐκλεγέντας ὑπ' Αὐτοῦ μαθητάς Του, «οὓς καὶ Ἀποστόλους ὠνόμασεν»⁷, «κηρύσσειν καὶ ἔχειν ἐξουσίαν θεραπεύειν τὰς νόσους καὶ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια»⁸.

Ἐξ αὐτῶν προκύπτει ὅτι ὁ Χριστὸς «δὲν διαθέτει μόνο ὁ Ἰδιος πληρομὴ καὶ περισσεύει ὑπέριμετρης δυνάμεως, ἀλλὰ εἶναι σὲ θέσιν νὰ τὴν μεταγγίξῃ πανίσχυρη καὶ στοὺς ἀποστόλους Του»⁹. Καὶ ἀκόμη ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῶν δώδεκα εἶναι προέκτασις τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ παρὰ τοῦ Πατρὸς Του στὸν κόσμον, πρὸς σωτηρίαν πάντων τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸ μαρτυροῦν τὰ λόγια τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς Του: «Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς»¹⁰.

Οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι πρὸς διάκρισιν τῶν ἀπὸ τῶν ψευδαποστόλων ἢ ψευδοπροφητῶν, πού ἐδίδασκον διεστραμμένην τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τὸν Ἰγνάτιον τὸν Θεοφόρον «ἐκατηλεύοντο τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου»¹¹, καλοῦνται καὶ «Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι»¹², ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀπ. Παύλου καὶ «Ἀπόστολοι Χριστοῦ»¹³. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος, διὰ τοὺς ψευδοπροφήτας, συνιστᾷ: «Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰςὶ λύκοι ἄρπαγες»¹⁴.

(Συνεχίζεται)

7. Λουκ. 6,13.

8. Μάρκ. 3,15.

9. Δημ. Τρακατέλλη, Βοηθὸς Ἐπισκόπου, Ἐξουσία καὶ Πάθος, σελ. 62.

10. Ἰωάν. 20,21 - Ἑβρ. 3,1.

11. Ἰγνατίου, Πρὸς Γραλ., 6 ΒΕΠ - 2,299.

12. Ἐφεσ. 3,5.

13. Α' Θεσσ. 2,7.

14. Ματθ. 7,15.

Μόλις ἐκυκλοφόρησε σὲ 6' ἔκδοσι:

ΠΑΝΑΓΙΑ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑ
τῆς Γεωργίας Π. Κουνάθη,
θεολόγου καθηγητρίας

Ἀπευθυνθῆτε: Ἀποστ. Διακονία, Ἰασιῶν 1,
115 21 Ἀθήνα — Δραγατσανίου 2 — πλατ. Κλαυ-
θμῶνος. Τηλ. 7228.008, 3228.637.

1. Ματθ. 28, 18-20.

2. Ματθ. 28,18.

3. Π. Τρεμπέλα, Ἰπόμν. κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, σελ. 525.

4. Ἐνθ' ἀνωτ.

5. Περιοδικὸ «Πάντα τὰ Ἐθνη», τεύχος 30/1989, σελ. 5.

6. Ψαλμ. 23,1.

ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΩΝ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ

Τοῦ κ. ΛΑΜΠΡΟΥ Κ. ΣΚΟΝΤΖΟΥ
θεολόγου - καθηγητοῦ

Κάθε χρόνο στην περίοδο τῶν Ἀπόκριων, ἀναβιώνουν οἱ καρναβαλικές γιορτές καὶ ἐκδηλώσεις, οἱ ὁποῖες ἔχουν καταστή, δυστυχῶς, σημαντικό ἑορταστικό καὶ ψυχαγωγικό γεγονός γιὰ πάρα πολὺ κόσμο, ἐπισιαιάζοντας τὴ βαθύτερη θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ σημασία τῶν πρώτων ἐβδομάδων τοῦ Τριωδίου.

Οἱ γιορταστικὲς αὐτὲς ἐκδηλώσεις γνωρίζουν στὶς μέρες μας μιὰ καταπληκτικὴ ἀκμὴ χάρις στὶς γενναῖες συνδρομὲς ὀρισμένων προσώπων, Συλλόγων, Δήμων κλπ. Στὶς ὄντως ἄσπερες αὐτὲς γιορτὲς συμμετέχουν καὶ πολλοὶ Χριστιανοί, ἐπειδὴ, προφανῶς, δὲν γνωρίζουν τὴν εἰδωλολατρικὴ προέλευσή τους. Γι' αὐτό, λοιπόν, τὸ λόγο, ἔκρινα σκόπιμο νὰ παραθέσω λίγα ἱστορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ γένεση καὶ τὴν ἐξέλιξή τους στὸ χρόνο. Θὰ προσπαθῆσω, ἐπίσης, νὰ καταδείξω πὼς οἱ καρναβαλικὲς γιορτὲς δὲν εἶναι οὔτε πολιτιστικὸ γεγονός, ὅπως θεωροῦνται, οὔτε ἔχουν σχέση μὲ τὴν κόσμια ἑλληνικὴ διασκέδαση, ἀλλὰ, ὅπως θὰ δοῦμε, εἶναι ἐξέλιξη—κατάλοιπο πρωτογόνων εἰδωλολατρικῶν τελετουργιῶν, ξενόφερτες στὴν Ἑλλάδα, προϊόν τοῦ φόβου, τῆς ἀγνοίας, τῆς δεισιδαιμονίας, τοῦ παραλόγου, τοῦ πάθους καὶ τῆς ἐκστασης.

Ἡ λέξις Καρναβάλι εἶναι ἰταλικὴ καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴ λατινικὴ carne levamen, πού σημαίνει ἀποχὴ ἀπὸ τὸ κρέας, ἀποκριά. Δόθηκε δὲ ἡ ὄνομασία αὐτὴ στὶς πανάρχαιες γιορτὲς ὅταν αὐτὲς στὴ Δύση τὸ Μεσαίωνα συνδέθηκαν μὲ τὸ Τριῶδιο.

Ἡ γένεση τῶν γιορτῶν αὐτῶν, σύμφωνα μὲ τὶς πηγές, ἀνάγεται στὸ ἀπώτερο παρελθόν, στὶς ἀρχὲς τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, τότε πού δὲν ὑπῆρχε πολιτισμὸς καὶ τὸ παράλογο κατεῖχε τὴ θέση τοῦ λογικοῦ. Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος, ὅπως ὑποστηρίζει ἡ σύγχρονη ἀνθρωπολογία, ζώντας μέσα σὲ χιθροικὸ γι' αὐτὸν περιβάλλον, ἀντιμετώπιζε ἀπειρους κινδύνους ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία, τὰ ἀντίξοα καιρικὰ φαινόμενα καὶ τὶς συχνὲς λοιμώδεις ἀσθένειες, γι' αὐτὸ στὴν ψυχὴ του βασιλευε ὁ φόβος καὶ ἡ ἀγωνία. Μέσα στὴν ἀγνοιά του πίστευε πὼς στὴ φύση κατοικοῦσαν δαιμονικὲς δυνάμεις, οἱ «Κῆρες», οἱ ὁποῖες τοῦ προκαλοῦσαν κακὰ, ἐπιβουλεύονταν τὴ ζωὴ καὶ εὐτυχία του καὶ τοῦ στεροῦσαν τὴ γεωργικὴ παραγωγή. Αὐτὲς θέλοντας νὰ τὶς ἐξευμενίσαι τις λάτρευε μὲ τρόπο ὡς θεοὺς μὲ διάφορα μαγικὰ καὶ περίεργα δρώμενα (βλέπε Harisson, Prolegomena to the of Greek Religion, κεφ. 5). Ἄς σημειωθεῖ πὼς ἀπὸ θεολογικὴ σκοπιὰ ἀναφερόμαστε στὴ μεταπτωτικὴ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποία ὁ (ἀεπτωτικὸς) ἄνθρωπος, μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, μὲ σκοτισμένη τὴ διάνοια ἀπὸ τὴν ἀμαρτία καὶ τὴ φθορά, ἀντικατέστησε τὴ λατρεία τοῦ Δημιουργοῦ του μὲ τὴ λατρεία τῶν (χθονίων) δαιμόνων, τὴν εἰδωλολατρεία (βλ. Παν. Τρεμπέλα, Δογματικὴ τομ. Α', σελ. 66, 74).

«Ἡ ἰδέα ὅτι πιθανὸν νὰ ὑπάρχουν ἐχθρικοὶ δυνάμεις, τονίζει ὁ διακεκριμένος ἀγγλὸς ἱστορικὸς Η. Wells, ἐγέννησε τὴν ἰδέα ὅτι αἱ δυνάμεις αὐταὶ μπόρουν νὰ ἐξευμενισθοῦν· μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐδημιουργήθη ἡ παράδοσις ὅτι ἡ προσφορὰ ὀρισμένων ἀντικειμένων εἰς εἰδικὰς τελετὰς ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐξευμενίσῃ τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἀπειλοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους» (Η. Wells, Παγκόσμιος Ἱστορία, Ἀθήναι, σελ. 47). Μὲ διάφορες, λοιπόν, μαγικὲς τελετουργίες, θυσίας ζώων, καρπῶν, ἀκόμα καὶ ἀνθρώπων (ἀνθρωποθυσίας) καὶ παράλογα δρώμενα, τὰ ὁποῖα εἶχαν ὡς βάση τὴν ἄγρια ἐνστικτώδη γονιμοποίηση τῶν ζώων, προσπαθοῦσε ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος νὰ ἀποσπάσει τὴν εὐνοία τους καὶ νὰ τοῦ χαρίσουν πλούσια σοδιά. Ἔτσι γεννήθηκαν οἱ καρναβαλικὲς γιορτὲς (Σύγχρονη Ἐγκυκλοπαίδεια Ἐπιστημῶν τομ. Β' σελ. 474, Μ. Ρ. Nilson, Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Θρησκείας, Ἀθήνα 1984 σελ. 118).

Οἱ πανάρχαιες αὐτὲς τελετὲς διασώθηκαν στὶς γιορτὲς ὄλων τῶν ἀρχαίων λαῶν. Στους Κινέζους πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ Οὐρανοῦ, στους Βαβυλώνιους πρὸς τιμὴν τοῦ Μαρδούκ, στους Χανααίους καὶ Φοίνικες πρὸς τιμὴν τοῦ Βάαλ, στους Αἰγύπτιους πρὸς τιμὴν τῆς Ἴσιδος, στους Ρωμαίους πρὸς τιμὴν τοῦ Σατούρνου, στους Ἕλληνας πρὸς τιμὴν τοῦ Διόνυσου. Ἀκόμα καὶ οἱ Ἑβραῖοι διέσωσαν στοιχεῖα τους στὴ γιορτὴ τῶν «Πουρείμ». Κοινὰ γνωρίσματά τους ἦταν οἱ μετεμφιέσεις τῶν ἑορταζόντων, οἱ πομπὲς μὲ διάφορα σύμβολα, κυρίως τῆς γονιμότητος, ὁ ἐκστατικὸς χορὸς, τὰ ἄσματα, ἡ μέθη καὶ τὰ ποικίλα περίεργα δρώμενα (βλέπε, Μεγάλῃ Ἑλλην. Ἐγκυκλ. Φοῖνιξ, τόμ. ΙΓ', σελ. 862).

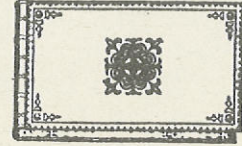
Στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, ὡς πρόδρομοι τῶν καρναβαλικῶν ἐθίμων θεωροῦνται οἱ γιορτὲς τοῦ ξενόφερτου κατώτερου θεοῦ Διόνυσου, ὁ ὁποῖος λατρεύονταν ὡς Θεὸς δημιουργοῦ δυνάμεως, ἥτις γονιμοποιεῖ τὴν φύσιν» (ὅπου ἀνωτ. τόμ. Θ', σελ. 407), καὶ προστάτης τοῦ οἴνου, τῆς μέθης καὶ τῶν ὀργίων. Ἡ ἀκολουθία του, ὁ «θίασος», οἱ Σειληνοὶ καὶ οἱ Σάτυροι, ἦταν δαίμονες τῆς φύσεως μὲ εἰδεχθῆ μορφή καὶ λάγνα ἐνστικτα, σύμβολα τῆς γονιμότητος (Μ. Ρ. Nilson, ὅπου ἀνωτ. σελ. 123).

Ὡς ἀρχαιότερη μορφή λατρείας τοῦ παράξενου Φρυγικοῦ ἢ Θρακικοῦ θεοῦ Διόνυσου ἢ Βάκχου, ἀναφέρονται τὰ ἀκατονόμαστα ὄργια τῶν Θυιάδων γυναικῶν στὴν κορυφὴ τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τὰ στενὰ τοῦ Κιθαίρων. Ἀρχαιότατη εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ τελετὴ μαστίγωσης τῶν γυναικῶν, πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ (κατάλοιπο ἀνθρωποθυσίας), στὴν Ἀλέα τῆς Ἀρκადίας, στὴ γιορτὴ τῆς «Συφέρειας».

(Συνεχίζεται)

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ι. Μ. Χατζηφώτη
Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΟ
ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

Ἐφ'ὅτι τὸ Ἅγιον Ὄρος εἶναι μιὰ κανονικὴ πολιτεία, τὸ «Περὶ θόλι τῆς Παναγίας», φυσικὸ εἶναι νὰ ἔχει καὶ μιὰ πλοῦσια, καθημερινὴ ζωὴ, παράλληλα μ' ἐκείνη τὴν ἰδιαίτερη καὶ πρωτότυπη ποῦ τὴν χαρακτηρίζει λόγῳ τῆς μοναδικότητάς της, ὡς «Παράδεισος ἡσυχίας καὶ γαλήνης».

Αὐτὰ ὅλα ὅμως γιὰ νὰ ἀποτολήσεις νὰ τὰ μεταφέρεις πάνω σ' ἓνα βιβλίον πρέπει νὰ ἔχεις ἐπισκεφτεῖ τὸ Ἅγιον Ὄρος, νὰ ἔχεις ζήσει ἐκεῖ γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ καὶ νὰ ἔχεις προσέξει τίς ἰδιαιτερότητες καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ τοῦ Ἁθωνικοῦ κόσμου μὲ τὴ «μοναδικὴ καὶ πολυτιμὴ αὐτὴ κληρονομία ποῦ βρίσκονται μέσα σὲ ἑλληνικὸ ἔδαφος».

Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ
ΣΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

Κι αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὸ σ. ποῦ πάμπολλες φορές ἔχει ἐπισκεφτεῖ τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἔχει κατορθώσει νὰ δεῖ ἀπὸ πολὺ κοντὰ ὅλη τὴν συνηθισμένη μὰ καὶ τὴν πνευματικὴν, τὴν ἄλλην, τὴν καλλιτεχνικὴν ζωὴ τοῦ ἁγιορειτικοῦ μο-

ναχισμοῦ. Ἔτσι, ποῦ συχνὰ ὁ σ. νὰ μοιάζει ὡς καλόγερος, ποῦ ἔζησε καὶ βίωσε τὰ ὅσα περιγράφει στὸ κομψὸ καὶ πλούσιο σὲ θέματα καὶ εἰκονογράφηση βιβλίον του.

«Τὸ βιβλίον αὐτὸ συγκεντρώνει ἐρευνητικὸ μὲθο πολλῶν ἐτῶν γιὰ ἀγνωστες πτυχές τῆς ἀγιορειτικῆς ζωῆς, αὐτῆς ποῦ διατηρεῖται καὶ τῆς ἄλλης ποῦ χάνεται. Συνδυάζει τὴ βιβλιογραφικὴ γνῶση μὲ τὴν ἐπιτόπια ἀνίχνευση στὸ χῶρον τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ», γράφει ὁ ἐκδότης «Τέρτιος» στὸ ὀπισθόφυλλον τοῦ βιβλίου. Πρόκειται δηλ., γιὰ ἓνα βιβλίον, ποῦ ὅταν τὸ ξεφυλλίζεις χάνεσαι μέσα στὴν ποικιλία καὶ στὴν ὁμορφία του, καθὼς καὶ στὴ γρηγορῆ, δίχως περιττολογίες, ἀναφορὰ του στὰ θέματα ποῦ διαπραγματεύεται. Εἶναι πραγματικὴ ἡ ἀπεικόνιση τῆς «καθημερινῆς ζωῆς στὸ Ἅγιον Ὄρος».

Πρεσβυτέρου Γερασίμου Ζαμπέλη: Η ΑΓΙΑ ΜΑΥΡΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ. Λευκάδα 1988.

«Ἡ νέα ἐργασία τοῦ πρεσβ. ἐφημερίου τοῦ Ἱ. Ναοῦ τῆς Μητροπόλεως Λευκάδος εἶναι μιὰ προσφορά. Ὁ ἀκάματος ἐργάτης τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τῆς γραφίδος, ὕστερα... μᾶς δίνει μιὰ ἐργασία γιὰ τὸ μικρὸ νὰ τῆς Ἁγίας Μαύρας μέσα στὸ Κάστρο τῆς Λευκάδας. Παράλληλα πρὸς τὰ ἱστορικὰ τοῦ παραδοσιακοῦ ναυδρίου, μελετᾶει καὶ τὰ ἱστορικὰ τοῦ Κάστρου, ἀρμόμενος τίς πληροφορίες του ἀπὸ τὴν Λευκαδίτικη καὶ τὴν Ἑπτανησιακὴ ἱστοριογραφία».

Πρεσβυτέρου Γερασίμου Ζαμπέλη: ΤΟ ΗΣΥΧΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΛΕΥΚΑΔΟΣ.

Στὸν πρόλογο ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Λευκάδος καὶ Ἱθάκης κ. Νικηφόρος γράφει:

«Ὁάσεις στὴν ἔρημο. Λιμάνια στὸν ὄκεανὸ εἶναι τὰ μοναστήρια... Γιὰ τὸ ἡσυχαστήριον τῶν Ἁ-

γίων Πατέρων μᾶς μιλάει τόσο πετυχημένα καὶ κατατοπιστικὰ ὁ αἶδης. π. Γεράσιμος Ζαμπέλης. Πρέπει τὸ βιβλίον του νὰ διαβαστεῖ μὲ προσοχή. Θὰ διδάξει' θὰ ἀνακουφίσει' θὰ ἐμπνεύσει».

Ἰωάν. Δ. Καραβιδόπουλου: ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ. Ἐκδόσεις Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1988. Στὴ μνήμη Βασιλείου Στογιάννου «ἀνδρὸς λογίου, δυνατοῦ ἐν ταῖς γραφαῖς».

«Τὸ ἐρμηνευτικὸ αὐτὸ ὑπόμνημα στὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον ἀπευθύνεται, ὅπως καὶ οἱ προηγούμενοι τόμοι τῆς σειρᾶς «Ἑρμηνεῖα Καινῆς Διαθήκης», τὸς στοὺς ποιμένες καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας ποῦ ἐπιτελοῦν «ἔργον διακονίας εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ» καὶ στοὺς συναδέλφους, καθηγητὲς τῆς Μ.Ε. ποῦ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν πνευματικὴν τροφοδοσίαν τῆς νεότητος, ὅσο καὶ στοὺς φοιτητὲς Θεολογίας ποῦ ἐτοιμάζονται γιὰ τὸ μελλοντικὸ τους ἔργο, καθὼς καὶ σὲ κάθε ἐνδιαφερόμενον πιστὸ ποῦ θέλει νὰ ἐμβαθύνει στὸ λόγο τοῦ Θεοῦ».

Γέροντος Φιλοθέου Ζερβάκου: ΠΑΤΡΙΚΑΙ ΝΟΥΘΗΣΙΑΙ, ἐκδόσεις «Ὁρθόδοξος Κυψέλη».

«Ἀδελφικὴ παράκλησις καὶ εὐχὴ τῆς διευθύνσεως εἶναι, ὅπως τὸ περιεχόμενον καὶ αὐτοῦ τοῦ τεύχους ἀποβῆ χρησιμώτατον ἐγκόλιον πρὸς φωτισμὸν, στηριγμὸν καὶ περιφρούρησιν τοῦ ἀναντικαταστάτου δώρου τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, ἢ ὅποια πολεμεῖται ἀπὸ πολλοὺς ἐχθροὺς εἰς τὴν διεστραμμένην ἐποχὴν μας».

Πρωτοπρ. Κων/νου Βαστάκη: ΜΕΓΑΛΟΧΩΡΙΤΕΣ ΚΑΙ ΜΙΚΡΟΧΩΡΙΤΕΣ ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΗΣ 24.12.1942, πὼς εἶδε ἡ κριτικὴ τὸ βιβλίον. Ἐκδοσις Συνδέσμου Μεγαλοχωριτῶν «Ἡ Ἁγία Παρασκευή», Ἀθήνα 1988.

Φς.

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

Τὸ ἱερὸ τρίπρόσωπο.

ΤΙΜΗΣΑΜΕ καὶ φέτος τοὺς «αρεῖς μεγίστους φωστήρας τῆς τρισηλίου Θεότητος». Τοὺς προστάτες τῆς Παιδείας καὶ τῶν Γραμμάτων. Ὑποκλιθήκαμε σιὸς ἐπιφανεῖς Ἱεράρχες καὶ Οἰκουμενικοὺς Διδασκάλους Βασίλειο, Γρηγόριο, Χρυσόστομο. Ἐπίλεκτα μέλη τῆς πνευματικῆς ἀριστοκρατίας τῆς ἀνθρωπότη-
τας. Οἱ γενεὲς γονατίζουν εὐλαβικὰ στὴ μνήμη τους. Ὑπῆρξε ἐποχὴ —οἱ αἰῶνες τῆς μαύρης δουλείας— ὁπότε ἡ μνήμη τους ἦταν τῶν Ἑλλήνων ἢ ἐθνικῆ γιορ-
τῆ. Τοὺς τιμοῦμε καὶ σήμερα, ὅτερα ἀπὸ 16 δλόκλη-
ρους αἰῶνες. Ἰδιαίτερα τοὺς τιμᾷ ὁ ἐκπαιδευτικὸς καὶ ὁ μαθητικὸς κόσμος, ὡς πρότυπα δασκάλων, φω-
τεινὰ καὶ αἰῶνια.

Ἄς εὐχηθῶμε, ἡ ἐθνικὴ μας Παιδεία νὰ ἔχει σταθερὴ τὴν ἀναφορὰ τῆς σιὸ ἱερὸ τρίπρόσωπο καὶ νὰ ἐμπνέεται ἀπ' αὐτὸ γιὰ χάρη τοῦ σήμερα καὶ —πολὸν περισσότερο— τοῦ αὔριο τοῦ Ἔθνους μας.

—Ὁ κέ ι;!

ΔΙΑΒΑΣΑΜΕ σ' ἔγκριο περιοδικό: «Φλάς, λούκ, σιάρ, μπούμ, ζούμ, πάμπ, σῶον... λέξεις ξενικές, μονοσύλλαβες, κοφτές, ποὺ αἰφνιδιάζουν τὸ μυαλὸ καὶ κόβουν τὴν ἡσυχία τοῦ λόγου. Αὐτὲς οἱ λέξεις ποὺ ἀκοῦμε τόσο συχνὰ, μὲ τὴν αἰνιγματικὴ τους συν-
τομία, μᾶς φέρνουν σιὸν κόσμον τῶν καινούργιων εἰ-
δώλων. Δηλώνουν τὸ ἄμεσο, τὸ αἰσθητό, τὸ ἄχρονο, τὸ ἀναρρο, τὸ χονδροειδές, τὴν ἀσύνδετη γνώση, τὸ κομματιασμένο βίωμα. Ἐπετιῶνται ἀπίομα, βίαια, χωρὶς δέσιμο μὲ τὸ παρελθὸν καὶ τὴν ἱστορία του. Χωρὶς οὐσχετισμὸ μὲ τὸ μέλλον καὶ τὰ σχέδιά του...».

Πότε τὸ «ὀκέι» θὰ... μάθουμε νὰ τὸ λέμε «ἐνιτά-
ξει»; Πότε τὸ «χά» θὰ μάθουμε νὰ τὸ λέμε «γεια»; Πότε τὸ «σιάο» θὰ παραχωρήσει τὴ θέση του σιὸ... ἑλληνικό(τερο!...) «γεια-χαρά»;

Πότε ἐπιτέλους θὰ ἀπαλλαγῆ τὸ ρωμέικο ἀπὸ τῆς ξενομανίας καὶ τῆς ξενολατρίας τὸν ἴσ;

Ὁκέι;!

Ἔχουμε τὸ κουράγιο;

ΔΡΑΜΑ σὲ δυὸ πράξεις, πέρα γιὰ πέρα ἀνθρώ-

πινο, ποὺ συγκλονίζει. Τὸ ἄγραφαν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἁμαρτία τοῦ ἀνθρώπου!

Ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου. Βάθος καὶ πλάτος καὶ πλοῦτος θείας ἀγάπης. Μᾶς ὑπενθυμίζει πὺς ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνο πνεῦμα ἀλλὰ καὶ καρδιά!

Ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει τὴν πηγὴ του σιὴν καρδιά τοῦ Θεοῦ. Ὁ Χριστὸς μᾶς προσφέρει ζωντανὸ σύ-
στημα ζωῆς, ραντισμένο μὲ τὸ αἷμα Του. Καρδιά τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι ἡ παραβολὴ αὐτῆς καρδιά τῆς παραβολῆς, ἡ λέξη Πατήρ! Ἡ παραβολὴ τοῦ ἀ-
σώτου μᾶς εἰσάγει σιὸ κλῆμα τῆς θείας ἀγάπης. Ἀ-
ποτελεῖ συμπύκνωση καὶ περίληψη τῆς Γραφῆς:

Μιὰ ἀπόφαση ἡρωικῆ «ἀναστὰς πορεύσομαι» καὶ μιὰ δυναμικὴ φράση συντριβῆς «Πάτερ ἡμαρτο».

Ἔχουμε τὸ κουράγιο;

Δούρειοι ἵπποι.

ΤΟ ΚΑΚΟ ἔχει παραγίνει. Δὲν φτάνει ἡ ἀίμο-
σφαιρικὴ ρύπανση, ἡ ὀπτικὴ, ἡ ἠχορύπανση, τὰ τελευ-
ταῖα χρόνια ἔχουμε καὶ τὴν ὀπτικοακουσικὴ ρύπανση ἑτεροδόξων σιὸς δρόμους. Δὲν ἐννοοῦμε σιὸ προκεί-
μενο τοὺς χιλιαστὲς, ποὺ ἀθόρυθα —ὡς πρὸς τὰ ἡ-
χητικὰ κύματα— «κρανάζουν» μὲ τὴ συνεχὴ ἐκθε-
ση τῶν γνωστῶν περιοδικῶν. Ἀναφερόμαστε κυρίως σιὸς κάθε λογῆς ἑτεροδόξους, ποὺ χαλοῦν τὸν κό-
σμον σὲ πεζοδρόμια, πλατείες καὶ ἄλλους πολυσύχνα-
σιους χώρους, σὲ ὥρες αἰχμῆς.

Τὸ θέαμα καὶ τὸ ἄκουσμα εἶναι τακτικὸ. Αὐτὸ ποὺ λίγα χρόνια πρὶν συνέβαινε σιὸς μεγαλόπολεις τοῦ ἐξωτερικοῦ, παραιτηρεῖται ὄψιμα σιὴ χώρα μας. Κι ὄχι μόνο σιὴν πρωτεύουσα.

Ἄς ἔχει ὑπόψη του ὁ ὀρθόδοξος Ρωμῖος ὅτι, οἱ δούρειοι ἵπποι πέρασαν ἀπὸ τὴ φαντασία τοῦ Ὁμή-
ρου σιὴ σύγχρονη πραγματικότητα! Κι ἄς προσέχει...

Μιχαὴλ Γαλανοῦ

«ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ»

Κυκλοφοροῦν ἤδη καὶ οἱ 12 τόμοι ἀπὸ τὸ μνημειῶδες ἔργο τοῦ μεγάλου συγγραφέως. Ἀ-
ληθινὸ θησαυρισμὰ γιὰ κάθε διδλιθῆκη. Ἐκδο-
ση τρίτη, Ἀποστολικῆς Διακονίας.

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΠΑΡΑΣΗΜΟΦΟΡΗΣΗ

Στή διάρκεια έκδηλώσεως (Τρίτη 30 'Ιανουαρίου) πού έγινε στην αίθουσα τελετών της 'Αρχαιολογικής 'Εταιρείας, ο Μακ. 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνών και πάσης 'Ελλάδος κ. Σεραφείμ παρασημοφόρησε τούς κ.κ. 'Ιωάννην Λάτσην, Παναγιώτην 'Αγγελόπουλον και Σπύρον 'Αλεξίου, με τόν Σταυρό του 'Αγίου Διονυσίου του 'Αρεοπαγίτου, «διά την πρός την 'Εκκλησίαν και τό Γένος προσφοράν αὐτῶν». Σημειώνεται ὅτι ὁ πρώτος πρόσφερε τελευταία σημαντικώτατο ποσό γιά τήν ἐνίσχυση τῶν πολυτέκνων οἰκογενειῶν, ὁ δεύτερος ἀνήγειρε ἐκ θάθρων τό νέο Πατριαρχικό Οἶκο στό Φανάρι καί ὁ τρίτος ἐπί σειρά δεκαετιῶν ὑπερασπίζεται, ὡς δημοσιογράφος, τά δίκαια τῆς 'Εκκλησίας.

Στή διάρκεια τῆς έκδηλώσεως ἡ βυζαντινὴ χορωδία ὑπὸ τῆ διεύθυνση τοῦ κ. Γ. Σύρκα ἔψαλε ἐκκλησιαστικούς ὕμνους, ὁ δὲ ἀρχιμ. κ. 'Ιερόθεος Βλάχος μίλησε με θέμα «ἡ παράδοσις τῶν Μ. Εὐεργετῶν τοῦ Γένους».

Η ΕΤΑΙΡΙΑ ΑΝΔΡΙΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

με τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τῶν Τριῶν 'Ιεραρχῶν, προστατῶν καί τῆς 'Εταιρίας, πραγματοποιοῖσε θρησκευτικοεπιστημονικὴ ἐκδήλωση τὴν 31η 'Ιανουαρίου, στὴν αἴθουσα συνεδριῶν τῆς 'Ενώσεως Συντακτῶν 'Ημερησίων 'Εφημερίδων 'Αθηνῶν. 'Ομιλητὴς ἦταν ὁ πανοσ. ἀρχιμ. κ. Δωρ. Πολυκανδριώτης, ἱεροκέρυξ τῆς 'Ι. Μητροπόλεως Σύρου, Τήνου, "Ανδρου κ.λπ., πού ἀνέπτυξε τὸ θέμα: «Τρεῖς 'Ιεράρχες, οἱ πρίγκιπες τοῦ πνεύματος».

ΠΡΟΤΟΜΕΣ ΚΛΗΡΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ἌΝΩΠΟΛΗ ΣΦΑΚΙΩΝ

'Απὸ τὸ κομψὸ σὲ ἐμφάνιση καί, παρά τὴ συνοπτικότητά τῆς περιγραφῆς, λεπτομερὲς σὲ περιεχόμενο βιβλίον τοῦ κ. Πάρι Κελαϊδῆ με τίτλο «Δύο προτομές στὴν Ἄνωπολη Σφακιῶν», πληροφοροῦμεθα τὸ ἱστορικὸ τῆς φιλοτεχνήσεως καί τοποθετήσεως καί τῶν ἀποκαλυπτηρίων τῶν προτομῶν, πού θὰ γίνουν προσεχῶς, δύο γενναίων μορφῶν τῆς ἡρωϊκῆς περιοχῆς τῶν Σφακιῶν: Τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης Εὐμενίου (Ξηρουδάκη, 1850 - 1920) καί τοῦ Πρωτόπαπα Σφακιῶν (1708 - 1773), διακεκριμένου συμπολεμιστοῦ τοῦ Δασκαλογιάννη.

'Η ὄλοποιήση τοῦ ἔργου εἶχε ὡς κινητήριο μοχλὸ τὴν ἀνυποχώρητη ὑπομονὴ καί ἐπιμονὴ

Τοῦ κ. Εὐαγγέλου Π. Λέκκου

τοῦ πρωτοπρ. π. Γεωργίου Σαβιολῆ, ἐφημερίου τῆς Ἄνωπόλεως, ὁ ὁποῖος κινητοποιώντας καί ἄλλους παράγοντες τοῦ τόπου, ἐπέτυχε νὰ πραγματοποιοῖσει τὸ ὄνειρό του, νὰ τιμηθοῦν οἱ δύο αὐτὲς ἡρωϊκὲς μορφὲς κληρικῶν.

Τις προτομὲς φιλοτέχνησε ἡ κρητικῆς καταγωγῆς γνωστὴ γλύπτρια - κεραμίστρια Κα 'Ιωάννα Δρετάκη - Σιδέρη, τῆς Α.Σ. Καλῶν Τεχνῶν, ἐνῶ κατὰ τὴν ἐπίσημη τελετὴ τῶν ἀποκαλυπτηρίων θὰ μιλήσουν γιά τὸν Εὐμένιο ὁ Καθηγητὴς κ. Γ. 'Αντουράκης καί γιά τὸν πολέμαρχο Πρωτόπαπα ὁ Καθηγητὴς κ. Μανάφης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

★ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 1990. 'Η καθιερωμένη πλέον ἔκδοσις τοῦ καλλιτεχνικοῦ 'Ημερολογίου τῆς 'Ι. Μητροπόλεως Κεντρῶας 'Αφρικῆς (σχ. 25X35 ἐκατ.), ἐξ ὀλοκλήρου σὲ τετραχρωμία. 'Αφιερωμένο στὸν μακαριστὸ ἱεραπόστολο π. Κοσμᾶ Γρηγοριάτη († 27.1.89). Με ἐκτενὴ πρόλογο («Λόγος μνήμης καί τιμῆς») τοῦ Σεβ. Κεντρῶας κ. Τιμοθέου καί χαρακτηριστικὲς φωτογραφίες ἀπὸ τὴ ζωὴ καί δράση τῆς ἱεραποστολικῆς αὐτῆς Μητροπόλεως.

★ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ 1821 ΑΠΟ ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ τ. ΔΗΜΟΥ ΑΠΕΡΑΝΤΙΩΝ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ. Μιά λαμπρὴ μελέτη τοῦ κ. Θωμᾶ Λ. Τσέτσου, θεολόγου - νομικοῦ, Δ)ιτοῦ στὸ TAKE, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος θεωρεῖ «μιά προσπάθεια γιά τὴν ἀπότιση φόρου τιμῆς καί τὴν ἐκπλήρωση ἱεροῦ χρέους πρὸς τοὺς ἀγνωστούς, μέχρι τώρα, πρόγόνους μας 'Αγωνιστές». 'Η μελέτη ἐκτείνεται σὲ 88 σελίδες, στηρίζεται σὲ ἀρχαιολογικὸ ὕλικὸ καί ἀναφέρεται σὲ 623 συνολικὰ ἀγωνιστὲς τοῦ 1821.

★ ΠΑΛΜΟΙ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚ. ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ τῆς ΕΛ.ΑΣ. «Μηνιαῖο δελτίο ἐνημερώσεως καί πνευματικῆς οἰκοδομῆς» πού ἐπιμελεῖται ὁ προϊστάμενος τῆς Θρησκευτικῆς 'Υπηρεσίας 'Αρχιμ. π. Εὐσέβιος Πιστολῆς, με ἐπίκαιρη πάντοτε ὕλη. 'Εκτύπωση δίχρωμη.

★ ΔΕΛΤΙΟΝ 'Ι. Μητροπόλεως Χίου. "Ετος Ζ', Τριμηνιαία ἔκδοσις, με ἀρθρα, ἐγκυκλίους, ἱστορικὰ σημειώματα, ποιήματα, εἰδήσεις. 'Εξώφυλλο σὲ τετραχρωμία.